

רשת חינוך ציונית דתית בישראל

אמי"ת

יחידת דינים ומבוא לבגרות

מושגים ביהדות

החוברת שלפנינו נכתבה מתוך צורך של מורים ובעיקר של תלמידים בשטח, הלומדים לקראת בחינת הבגרות בהלכה, והיא מיועדת להוות כלי עזר עבורם.

החוברת מבוססת על תוכנית הלימודים בדינים ובהלכה, וכוללת את כל הפרקים האמורים להילמד עפ"י החומר המיועד לשנת הלימודים הכוללים את הנושאים בהתאם לקביעת משרד החינוך. חמשת הנושאים הם: סדר יום ותפילה, סעודה וברכות, שבת ומועדים, כשרות ומצוות התלויות בארץ, הבית היהודי ודיני ממונות. בכל שנה משרד החינוך מפרסם את שני הנושאים מתוך החמישה המיועדים לבחינת הבגרות

בחלקה הראשון של החוברת מרוכזים אירועים שונים, הקשורים לנושאים ולפרקי הלימוד. לכל אירוע מצורפות שאלות נבחרות, או בעיות הלכתיות העוסקות בנושאים הנלמדים. לצד כל אירוע מצויות התשובות לשאלות שהוצגו. חלק מהשאלות פתוחות במטרה לאפשר לתלמידים תרגול תשובות. כל השאלות הן על בסיס בחינות הבגרות משנים קודמות, שאלות חדשות שחוברו לנושאים אלה. חלקה של השני של יחידת הבגרות מכיל שאלות במושגים ביהדות, מונחים ומבוא לתושב"ע. גם כאן קימים שתי חוברות הראשונה כוללת מושגים בהלכה הממוינים עפ"י סדר הא'-ב', והשנייה מונחים ומבוא לתושב"ע, עפ"י החוברת "תורה מסיני", אף הם מסווגים באותה שיטה. לצד כל מונח ומושג נמצא הסברו.

כל השאלות שהופיעו בבחינות הבגרות מצוינות בהדגשת המילה "בגרות"

בחוברת ניתן להשתמש בדרכים שונות: באמצעות האירועים שבחוברת, ניתן לתרגל כל פרק הנלמד בכיתה וללמוד לקראת בחינה. כמו כן, ילמד התלמיד באמצעותה, את דרך כתיבתה של תשובה, ולהבין מהי תשובה נכונה. נוסף על כך, מאחר ומותר להכניס כל חומר כתוב לבחינה, ניתן להשתמש בחוברת בשעת בחינת הבגרות. המיפוי הנוח של הנושאים, מאפשר חיפוש מהיר של הנושא המבוקש, ובכך מסייע בשעת הבחינה לענות בקלות רבה יותר על שאלות הדומות לאלה שבחוברת.

השתדלנו מאד לגוון את האירועים, כדי שיהפכו למשמעותיים עבור התלמידים.

אנו מקווים שתפיקו הנאה ותועלת מהלימוד והתרגול בשיטה זו.

חוברת זו היא טיוטא ראשונית

אנו נשמח לקבל הארות והערות ואף השלמות לפרקים החסרים עתה, את החומר ניתן להעביר למאיר אביטן meir@amit.org.il

כל הזכויות שמורות לרשת אמית.

תהא דרככם צלחה.
המינהל הפדגוגי

כתיבה ועריכה : מאיר אביטן

מושגים

מושגים הקשורים לקצש"ע
ומושגים שהופיעו בבחינת הבגרות

מושג	ביאור
אבות נזיקין	ארבעה אבות נזיקין, המפורשים בתורה, שאדם עושה לחברו על ידי גופו או על ידי רכושו. התורה מלמדת, שחייב אדם לשלם בין בעד נזקי גופו ובין בעד נזקי ממונו, כלומר בין כשהזיק את חברו על ידי גופו ובין כשהזיקו על ידי רכושו. כל אותם אופני הנזק המפורשים בתורה נקראים "אבות נזיקין", המשנה מונה ארבעה אבות נזיקין: "השור והבור והמבעה וההבער".
אבינו מלכנו	ידידי ותפלה, שאומרים אחר התפלה בשחרית ומנחה בכל תענית צבור ובעשרת ימי תשובה.
אבק לשון הרע	דיבור שבגינו נגרם שיספרו לשון הרע. מי שגורם שבסיבתו יספרו לשון הרע, עובר על איסור אבק לשון הרע.
אבק ריבית (בגרות)	כינוי לריבית האסורה מדרבנן. אף שמן התורה אין איסור ריבית אלא בהלוואה, מכל מקום חכמים אסרו לקחת ריבית. עסקאות שנעשו בתנאי ריבית או הערמת ריבית, טובות הנאה וריבית דברים. איסורים אלו נקראים: "אבק ריבית" או "ריבית דרבנן".
אבר מן החי	אבר שנקרע או נתלש מבהמה בעודה חיה אסור באכילה. איסור זה שייך לאחד משבעת מצוות בני נח.
אוכל נפש - יום טוב	ביום טוב מותר לעשות מלאכות הקשורות להכנת האוכל. כגון: בישול האוכל וחימומו ע"י אש ששבתה, וכן הכנת אוכל שטעמו היה נפגם אם היה מוכן מאתמול.
אונאה (בגרות)	רמאות בעסקי מקח וממכר, בין מצד המוכר, שמכר את הדבר ביותר משווי, בין מצד הקונה, שקנה את הדבר בפחות משווי. שיעור אונאה הוא שישית מהסכום = שתות.
אונאת דברים (בגרות)	איסור גרימת צער לזולת בדיבור. כלומר, שלא יאמר אדם לחברו דברים שיפגעו בו ויכעיסוהו, שנאמר "ולא תוננו איש את עמיתו ויראת מאלוהיך כי אני ה' אלוהיכם". "אונאת דברים" כיצד? אם היה חברו בעל תשובה, אל יאמר לו: זכור מעשיך הראשונים;
אושפיזין	המילה בארמית, ופירושה אורחים. בימי חג הסוכות מבקרים שבעה אושפיזין, כל יום אורח אחר. והם: אברהם, יצחק, יעקב, יוסף, משה, אהרן, דוד.
איסור דאורייתא	דבר האסור מן התורה. יש דברים שאיסורם נתפרש בתורה, ויש שאיסורם נלמד באחת מן המידות שהתורה נדרשת בהן, ויש שאיסורם נמסר בהלכה למשה מסיני, ויש שאיסורם נלמד מסברא.
איסור דרבנן	דבר שנאסר על ידי חכמי התורה שבעל פה. חז"ל הוסיפו גדרים וסייגים לאיסורי דאורייתא. לגבי גזירות חכמים נוקטים בכלל: "ספיקא דרבנן לקולא". מאידך, לגבי איסורים של תורה הכלל הוא: "ספיקא דאורייתא לחומרא".
איסור הטמנה (בגרות)	חכמים אסרו לכסות אוכל חם בשבת בבגדים או בדברים אחרים מכל צדדיו של הסיר, כדי לשמור על חומו. (פעולה זו גורמת לבישול התבשיל).
איסור הנאה	דברים האסורים בהנאה מדאורייתא או מדרבנן, כגון: חמץ בפסח – מדאורייתא. יין נסך – מדאורייתא. וסתם יינם של עכו"ם – מדרבנן.
איסור חדש (בגרות)	אסור לאכול מתבואה חדשה כגון: חיטה ושעורה, לפני הקרבת העומר בט"ז בניסן, ואיסור זה נוהג גם בזמן הזה כיום בא". התבואה שהשרישה לפני ט"ז אינה מוכנה עדיין לקצירה לפני ט"ז, ולכן אין איסור. אך בארצות קרות התבואה מוכנה, ויש פוסקים הסוברים שאיסור חדש קיים גם בחוץ לארץ.
איסור ספחין (בגרות)	בשנת השמיטה אסור לעבד את האדמות, אולם קטניות או מיני דגן (אינם פירות האילן), שגדלו מעצמם בשביעית, נאסרים באכילה. לעומת זאת פירות האילן לא נאסרו. אך יש בהם קדושת פירות.
אלול	חודש אלול הוא חודש הרחמים והסליחות. משה שבר את לוחות הברית, שניתנו לו בהר סיני, כאשר ירד מן ההר וראה שבני ישראל משתחווים לעגל הזהב. מעמד זה התרחש בשבעה עשר בתמוז. בראש חודש אלול נצטווה משה לעלות בשנית ההר, כדי לקבל את לוחות הברית השניים, לאחר שהקב"ה נתרצה למחול לעם ישראל על חטא העגל. וירד מן ההר אחר ארבעים יום. ויום זה הוא עשירי בתשרי – יום הכיפורים. ימים אלו שתחילתם בראש חודש אלול הם ימי רצון ורחמים. ימים אלו משמשים כהכנה לעשרת ימי תשובה. מרבית בהם במעשים טובים, במתן צדקה ובעריכת חשבון הנפש.
אמירה לנכרי (שבות)	כל מלאכה שאסור לישראל לעשותה בשבת, אסור לו גם לומר לנכרי לעשותה בשבילו.
אמן חטופה	אמירת "אמן" מתוך חטיפת הא' והבלעתה, או אמירת "אמן" בחטיפה ובחפזון, לפני שסיים המברך את ברכתו.

מושג	ביאור
אמן יתומה	"אמן" שאדם עונה ללא ידיעה על איזו ברכה הוא עונה. או "אמן" הנאמרת לאחר שיעור זמן של "תוך כדי דיבור" זמן זה שווה לאמירת שלוש מילים: "שלום עליך רבי" מסיום הברכה.
אנינות	צער ויגון ביום מותו של אחד משבעה קרובים, שחייבים להתאבל עליהם. כל זמן שעדיין לא נקבר המת, נקרא אונן. חכמים הוסיפו ואסרו על האונן לפני הקבורה מספר דברים מפני כבודו של המת, או כדי שהקרובים יוכלו להתפנות כליל לעיסוקי קבורת המת. כגון: האונן אסור באכילת בשר ושתית יין. האונן פטור מקיום המצוות.
אסרו חג	היום שלאחר היום האחרון של הרגל. שמו נובע מהפסוק "אסרו חג בעבותים..." דינים הנוגעים בו: לינה, קצת שמחה, ועוד.
אפיקומן	כינוי למצה החצויה, שחובה לאוכלה בסוף סעודת ליל הסדר. בסיום סעודת ליל הסדר אוכלים "כזית" מצה מחלק המצה הבצועה שהניחו ל"אפיקומן". אכילת ה"אפיקומן" הינה זכר לקרבן פסח, שהקריבו בבית המקדש. קרבן הפסח היה נאכל בלילה זה. לאחר אכילת האפיקומן אין לאכול שום מאכל ולא לשנות שום משקה, מלבד מים.
ארבע כוסות	חובה על כל אדם ואישה מישראל לשנות ארבע כוסות יין בליל ראשון של פסח, ארבע כוסות כנגד ארבע לשונות של גאולה האמורות בגאולת מצרים "והוצאתי, והצלתי, וגאלתי, ולקחתי. את מצות שנית ארבע כוסות, מקיימים בהסיבה, כאשר נשענים על צד שמאל- דרך חירות.
ארבע פרשיות (בגרות)	ארבע פרשיות מן התורה, שקוראים אותן בציבור, נוסף על פרשת השבוע, בארבע שבתות - החל מהשבת הסמוכה לראש חודש אדר ועד לראש חודש ניסן: פרשת "שקלים", פרשת "זכור", פרשת "פרה", פרשת "החודש". "פרשת שקלים" קוראים בשבת שלפני ראש חודש אדר. בחודש אדר היו מכריזים על השקלים ומודיעים לעם, שעליהם להביא את מחצית השקל עבור קרבנות הציבור, שהקריבו בבית המקדש. "פרשת זכור" קוראים בשבת שלפני פורים. העוסקת בזכירת מעשה עמלק, שהמן היה מזרעו. מצווה מן התורה לשמוע את פרשת זכור. "פרשת פרה" עוסקת בטהרה מטומאת מת על ידי אפר פרה אדומה. בזמן בית המקדש הייתה קיימת חובה להיטהר לפני הרגל. "פרשת החודש" בשבת הסמוכה לראש חודש ניסן. בפרשה זו נאמר שחודש ניסן הוא הראש לחודשי השנה ומפורטים בו דיני קרבן פסח.
ארבע צומות	הימים: ג' בתשרי, עשרה בטבת, שבעה עשר בתמוז ותשעה באב, שחייבים מדברי נביאים להתענות בהם. ימים אלו נקבעו לימי תענית בשל מאורעות מצערים שאירעו בתאריכים אלו לעם ישראל: בשלושה בתשרי מתענים על הריגתו של גדליה בן אחיקם בעשרה בטבת מתענים על כי ביום זה החל המצור על ירושלים על ידי צבא נבוכדנאצר מלך בבל. בשבעה עשר בתמוז מתענים על כי אירעו בו צרות רבות לעם ישראל: נשברו הלוחות לאחר מעמד הר סיני, בטל קרבן התמיד לפני חורבן בית המקדש, הובקעה חומת ירושלים על ידי האיובים, נשרפה התורה על ידי אפוסטמוס הרשע והועמד צלם בהיכל על ידי רשעי ישראל. בתשעה באב מתענים על כי ביום זה נחרב בית המקדש הראשון והשני, נגזר על אבותינו - יוצאי מצרים - שלא יכנסו לארץ, נלכדה ביתר ונחרשה ירושלים.
ארבעה שומרים	ארבעה סוגי שומרים שדינם שונה, במקרה ונגרם נזק לחפץ שעליו שמרו. שומר חנם - שומר על החפץ ללא תמורה, חייב לשלם אם פשע בשמירתו. שומר שכר - שומר על החפץ תמורת שכר, חייב לשלם במקרים הבאים, גניבה, אבידה ופשעיה רק במקרה של אונס פטור. שוכר - משתמש בחפץ תמורת תשלום לבעליו, דינו כשומר שכר. שואל משתמש בחפץ של חברו ללא תמורה חייב בכל נזק שנגרם.
אתה חוננתנו	בערבית של מוצ"ש או יום טוב אומרים ברכה זו "אתה חוננתנו" בברכת חונן הדעת. תוכנה של ברכה זו בהבדלה בן קודש לחול.
בורא נפשות	ברכה אחרונה, שאדם מברך לאחר ששתה רביעית או משקה כלשהו (חוץ מיין), או אם אכל כזית מאכל שאינו מחמשת מיני דגן או שבעת המינים.
בטל בשישים	כאשר דבר איסור מתערבב בהיתר בכמות של חלק אחד ביחס לחמישים ותשעה, הרי הוא מתבטל בכמות כזאת של היתר. והכול מותר. דין זה הוא סייג מדרבנן, שקבעו כי אין האיסור נותן טעם אם "בטל בשישים".
ביטול במאתיים	לגבי דברים מסוימים, חמורים במיוחד (ערלה, כלאים), גזרו חכמים שאין מספיק עבורם ביטול ברוב או בשישים וזקוקים לביטול של חלק אחד כנגד מאתיים. (עיין ערך בטל בשישים)
ביטול כלי מהיכנו	כלי שאינו מוקצה בכניסת השבת, כי הוא מוכן למלאכת היתר, נאסר מלבטלו מהתירו זה ולהפכו ל"מוקצה". ביטול זה יכול להיעשות ע"י הנחת חפץ מוקצה עליו.
ביכורים	כשמתחילים הפירות משבעת המינים להבשיל, יש לקחת את הפרי הראשון שביכר - הבשיל - לעשות עליו סימן. אחר כך לקחתו לבית המקדש. בבית המקדש היה סדר מיוחד של הקרבת הביכורים, הנפתם על המזבח והקריאה עליהם אחר כך אכלו אותם הכוהנים בקדושה ובטהרה. הביכורים נוהגים בפירות ארץ ישראל רק בזמן שבת

מושג	ביאור
	המקדש היה קיים.
בין המצרים (בגרות)	שלושת השבועות שבין י"ז בתמוז לתשעה באב נקראים "בין המצרים", בשלושת השבועות של ימי בין המצרים הפטורות עוסקות בפורענות ובעונשים שיבואו על חטאי העם. שלושת הפטורות אלו נקראות "ג' דפורענותא" בימי בין המצרים חלים דיני אבלות על חורבן בית המקדש,
בין השמשות (בגרות)	פרק הזמן עפ"י הדעה המקובלת המתחיל בין שקיעת השמש לצאת הכוכבים זמנו משוער כ 20 דקות .
בין כסה לעשור (בגרות)	עשרת ימי תשובה , הימים שבין ראש השנה ליוה"כ. ראש השנה נקרא "כסה" כי בו הירח מכוסה ואינו נראה ועשור הוא יוה"כ, כי הוא בעשירי לחודש.
ביעור חמץ	מצות ביעור חמץ מן הבית לפני חג הפסח ובתוך החג - אם נמצא חמץ. זמנה של מצות ביעור חמץ היא, ביום ארבעה עשר בניסן בתחילת השעה השישית של היום; חכמים עשו סייג לבערו שעה קודם ושוברים את החמץ .
ביעור מעשרות (בגרות)	בערב חג הפסח של השנה הרביעית והשביעית מבער אדם מביתו את כל המעשרות שלא נתנם כדינם, ונותן למי שהמעשרות מגיעים להם. אחת לשלוש שנים חייב אדם לבער מרשותו את כל התרומות והמעשרות שהפריש והם נותרו בידו, ולתת כל אחד לבעליו, דהיינו תרומה ותרומת מעשר - לכהן, מעשר ראשון - ללוי, מעשר עני - לעניים. אם נותרו בידו פירות מעשר שני או נטע רבעי, או מעות פדיונם - חייב לבערם מן העולם. זמן הביעור הוא, בערב יום טוב ראשון של פסח - בשנה הרביעית והשביעית לחשבון שנות השמיטה.
ביעור פירות שביעית (בגרות)	מותר להחזיק פירות שביעית בבית כל עוד סוג הפרי הזה נמצא בשדה. אבל אם סוג הפרי הזה כלה מן השדה, עליו להוציא את הפירות הללו ולהפקירם, ובדרך זו הוא מבערם מן הבית.
ביצה	שיעור השווה ל-56 גרם . מי שאכל מזונות בשיעור 4 ביצים חייב ליטול ידיים ולברך המוציא , שיעור זה שייך גם במצוות אחרות
ביקור חולים	מצווה לבקר את החולים ולטפל בצרכיהם. עיקרה של מצות ביקור חולים היא, לברר מה זקוק החולה, לסייע בכל הדרוש לו ולבקש רחמים מה' שישלח לו רפואה שלמה. לשוחח עם החולה ולומר לו דברים המיישבים את דעתו ומחזקים את רוחו.
בישול נוכרים (בגרות)	איסור אכילת דבר המותר שהתבשל בכלי כשר על ידי גוי. חכמים אסרו לאכול מאכל שבישלו גוי, סיבת האיסור היא, "כדי להתרחק מהגויים שלא יתערבו בהם ישראל ויבואו לידי חתנות", או "כדי שלא יהיה ישראל רגיל אצל הגוי במאכל ובמשתה ויאכילנו דבר טמא".
בכור בהמה טהורה	זכר מבקר וצאן, שנולד ראשון לאמו. בכור בהמה טהורה, הינו קדוש משעה שיצא מרחם אמו, ונותנים אותו לכהן,
בל יראה ובל ימצא	איסור על אדם מישראל להשאיר ולקיים חמץ ברשותו בפסח. שלשה איסורים נאמרו בחמץ בפסח: א. איסור אכילה, ב. איסור הנאה, ג. איסור ראייה להשאיר ולקיים חמץ ברשותו בפסח
בל תוסיף	אסור להוסיף על מצוות התורה, שנאמר (דברים יג, א): "את כל הדבר אשר אנכי מצווה אתכם אותו תשמרו לעשות, לא תוסיף עליו". אסור להוסיף על מצוות התורה, כגון לישון בסוכה ביום השמיני של חג סוכות . או לקחת חמישה מינים במקום ארבעה
בל תשחית	איסור השחתת דבר שיש ממנו הנאה ותועלת לבני אדם. אסור להשחית דבר שנהנים ממנו בני אדם. לכן, למשל, הסתם מעיין, הגודע עץ פרי וכדומה עובר על איסור בל תשחית.
בניין אב	אחת מן המידות שהתורה נדרשת בהן: כשיש כמה עניינים בתורה שיש להם מכנה משותף, ודבר מסוים מופיע לגבי אחד מהם, אותו עניין נעשה כאב לכל שאר העניינים הדומים לו, ולמדים ממנו את אותו הדבר שנתפרש לגביו. לדוגמה: בחג המצות נאמר: "אשר יעשה לכל נפש הוא לבדו יעשה לכם" - זה בניין אב לכל המועדים, שמלאכת אוכל נפש מותרת בהם. ביאור המידה הוא: "מפני שדרכה של תורה לקצר בדבריה, על כן מגלה היא ומפרשת במקום אחד, וממנו למדים לכל שאר המקומות הדומים לו".
בנין אב	אחד מי"ג המידות בהן התורה נדרשת. כאשר מצאנו כלל מסוים בהלכה מסוימת ("האב") יש להחיל אותו גם על הלכות דומות ("הבנים").
בסיס לדבר האסור	כלי שמותר לטלטלו בשבת ועליו הונח דבר מוקצה , אסור גם הוא בטלטול כדין המוקצה שעל גביו והוא בסיס לדבר האסור אם יחולו עליו התנאים הבאים : המוקצה הונח על הבסיס במכוון , על דעת בעליו מערב שבת ולא מונח על הבסיס דבר מותר.

מושג	ביאור
בסיס לדבר האסור	מהלכות מוקצה. חפץ שעליו מונח מוקצה בשבת, הופך בעצמו למוקצה, כי אין אפשרות לטלטלו בשל המוקצה שעל גביו.
בר מצוה	בן מיצר, שכן. הלכה הנותנת עדיפות בקניית קרקע לשכן, על פניהם של אחרים.
ברכה אחרונה	הברכה שמברכים אחר אכילה ושתייה. כשם שמן התורה חייבים לברך אחר אכילת פת ברכת המזון, כך חכמים קבעו שצריך לברך אחר כל אכילת מאכל וכל שתיית משקה. מלבד ברכת המזון – קיימות : א. ברכת מעין שלוש, אחר אכילת מאכלים הנעשים מחמשת מיני דגן – או לאחר אכילת פירות מהמינים שנשתבחה בהם הארץ ב. ברכת בורא נפשות, אחר אכילת שאר מאכלים ומשקאות.
ברכה ארוכה	ברכה שיש בה הרבה עניינים. ויש מפרשים: ברכה שפותחת ב"ברוך" וחותמת ב"ברוך". כגון: ברכת "אמת ואמונה", שכוללת הרבה עניינים: יציאת מצרים, מכת בכורות ועוד. או ברכת "יוצר אור" שפותחת בברוך וחותמת בברוך. וברכה קצרה היא כגון ברכת "אהבה" שאינה פותחת בברוך.
ברכה מעין שבע	ברכה הנאמרת על ידי שליח הציבור בתפילת ערבית של ליל שבת, שמוזכרים בה בקצרה ענייניהן של שבע ברכות תפילת העמידה. "ברכה מעין שבע", הכוללת את שבע הברכות שבתפילת העמידה. ברכה זו נתקנה משום סכנת מזיקים, שכן, בזמנם, בתי הכנסיות היו נמצאים מחוץ למקום ישוב, אבל בלילי שבת היו באים לבית הכנסת, ומכיוון שהיו גם כאלה שלא מיהרו להגיע לבית הכנסת ונצרכו לשהות בו לאחר גמר התפילה כדי להשלים את תפילתם, על כן, כדי שלא יישארו הם לבדם בבית הכנסת ויבואו לידי סכנה, תיקנו חכמים ששליח הציבור יחזור ויתפלל כדי שיתעכבו כל הציבור עד שיסיימו המאחרים את תפילתם ויצאו יחד עם כולם.
ברכה מעין שלוש	ברכה שמברכים אחר אכילת מאכלים שנעשו מאחד מחמשת מיני דגן או לאחר שתיית יין, או לאחר אכילת פירות מהמינים שנשתבחה בהם ארץ ישראל – "מעין שלוש" – משום שמוזכרים בה בקצרה ענייני שלושת הברכות הראשונות של ברכת המזון.
ברכה שאינה צריכה	ברכה שניתן היה למנוע את חיובה. כגון: מי שעומד ליטול ידיים לסעודה ולפני כן הוא מברך ואוכל מאכלים שדעתו לאוכלם גם בסעודה, הרי זה מברך ברכה שאינה צריכה, כי יכול הוא לשהות ולאוכלם בתוך הסעודה ולפוטרה בברכת "המוציא".
ברכות ההודיה	ברכות שבח והודאה לה' על מאורעות טובים או רעים שהגיעונו. כגון: ברכת הגומל, ברכת הטוב והמטיב, ברכת דיין האמת.
ברכות הנהנין	ברכות שמברכים על הנאות הגוף. לפני אכילת מאכלים שברכותיהם שונות, יש לברך לפי סדר זה: "מזונות", "גפן", "עץ", "אדמה", "שהכול" ראשי תיבות: "מג"ע א"ש". פירות משבעת המינים שנשתבחה בהם ארץ ישראל, קודמים לשאר הפירות. סדר הקדימה, כאשר מונחים לפניו כמה סוגי פירות מהמינים שהשתבחה בהם ארץ ישראל הוא: זיתים, תמרים, ענבים, תאנים ורימונים.
ברכות הראיה	ברכות שמברכים כאשר רואים דברים או מקומות מסוימים, כגון: קשת, ברק, מקומות שנעשו בהם ניסים לישראל, הרים גבוהים ביותר, אילנות מבלבלים בימי ניסן ועוד.
ברכות השחר	ברכות שבח והודאה שמברכים לאחר שינת הלילה. בכל בוקר מברכים ברכות אלה בהן אנו מודים לה' על חסדיו עמנו.
ברכות קריאת שמע	הברכות שלפני ואחרי קריאת שמע של שחרית ושל ערבית. הקורא קריאת שמע מברך לפני ולחריה. בשחרית מברך שתים לפני ולחריה, ובערבית מברך שתים לפני ולחריה. ברכות אלו, אינן ברכות של קריאת שמע ממש, אלא עיקרן של ברכות אלו לעצמן ניתקנו, כגון : ברכת "יוצר אור" על מציאות היום והאור, ברכת "אהבה" על חיוב לימוד התורה.
ברכת אשר יצר	הברכה שמברכים לאחר עשיית צרכים. ברכת אשר יצר נאמרת לאחר שאדם עשה את צרכיו, ניקה את גופו ונטל את ידיו בצאתו מחדרי השירותים.
ברכת בורא נפשות (בגרות)	ברכה שמברכים אחר אכילת מאכלים ושתיית משקאות, שאין מברכים אחריהם "ברכה מעין שלוש". את ברכת "בורא נפשות" מברכים לאחר אכילת מאכל בכמות של כזית לפחות, או לאחר שתיית משקה בכמות של רביעית לפחות.
ברכת הגומל	ברכת הודאה שמברכים בארבעה מצבים: חולה שנתרפא, חבוש בבית האסורים, הולך במדבר ויורד הים יש סוברים שגם כל אדם שקרה לו נס.
ברכת החודש	הכרזה מתי יחול ראש חודש הבא, ותפילה שיחדש ה' עלינו את החודש הבא לטובה ולברכה, שאומרים בשבת שלפני ראש חודש. בשבת שלפני ראש חודש (מלבד השבת שלפני ראש חודש תשרי), אומרים את "ברכת

מושג	ביאור
	החודש". היא נאמרת לפני תפילת מוסף ומודיעים בה מתי יחול ראש חודש.
ברכת החמה	ברכה הנאמרת אחת לעשרים ושמונה שנה, כאשר נכנסת השמש למחזור חדש שלה.
ברכת הטוב והמטיב	א: ברכת הודאה כללית, מעין "שהחיינו", הנאמרת כהודאה על דבר טוב לאדם האומר וגם לאחרים. ב: הברכה הרביעית בברכת המזון, שהיא מדרבנן, ותוקנה לזכר קבורת הרוגי ביתר. ג: ברכת הודאה על יין טוב, הנאמרת כשכבר שתו יין אחר, טוב פחות, לפניו.
ברכת הלבנה	ברכה שמברכים על התחדשות הלבנה. באחד מלילות המחצית הראשונה של החודש, כאשר הירח כבר מאיר ונהנים מאורו. ברכה זו נאמרת בעמידה תחת כיפת השמים. יש נוהגים לברך את ברכת הלבנה, החל משלושה ימים לאחר המולד, ויש נוהגים להמתין עד שיעברו שבעה ימים. את ברכת הלבנה מברכים במוצאי שבת.
ברכת המזון	ארבע ברכות שמברכים אחר אכילת פת: ברכת הזן, ברכת הארץ, ברכת בונה ירושלים וברכת הטוב והמטיב. מצווה מן התורה לברך אחר אכילת מזון, שנאמר: "ואכלת ושבעת וברכת את ה' אלוהיך על הארץ הטובה אשר נתן לך". אין מברכים ברכת המזון אלא לאחר סעודה שאכלו בה פת או לאחר אכילת פת בלבד. שיעור גודלה של הפת שלאחר אכילתה חייבים לברך ברכת המזון הוא "כזית" ומעלה. ברכת המזון פוטרת את כל סוגי המאכלים והמשקאות שאכלו ושתו בתוך הסעודה.
ברכת המצוות	הברכה שמברכים לפני עשיית מצווה כגון: נטילת לולב, הנחת תפילין, קריאת המגילה. כל המצוות מברך עליהן לפני עשייתן, חוץ ממספר מצוות שלא ניתן לברך עליהן קודם עשייתן, כגון: הדלקת נרות למנהג אשכנז.
ברכת הרב את ריבנו (בגרות)	ברכה הנאמרת בפורים אחר קריאת מגילת אסתר, כהודאה על הניסים שנעשו לנו בפורים.
ברכת הריח	ברכה שמברכים כשמריחים ריח טוב. כשם שאסור ליהנות ממאכל או ממשקה קודם ברכה, כך אסור ליהנות מריח טוב קודם ברכה. נוסח הברכה תלוי במקורו של הריח. מעשבים, יש לברך: "בורא עשבי בשמים". מעצים, מברכים: "בורא עצי בשמים". על כל סוגי הריחות, שמקורם לא בפרי, לא בעצים ולא בעשבים, מברכים: "בורא מיני בשמים".
ברכת חתנים (בגרות)	שבע ברכות שמברכין בנישואי חתן וכלה כל שבעת הימים.
ברכת שהחיינו	ברכת הודאה לה' שהחיינו וקיימנו והגיענו לזמן מיוחד. את ברכת שהחיינו מברכים: א. על המועדים, כגון: פסח, שבועות, סוכות, ראש השנה, יום הכיפורים. ב. על קיום מצוות הבאות מזמן לזמן, כגון: ישיבת סוכה, אכילת מצה, מקרא מגילה, נר חנוכה. ג. על פרי חדש שנאכל בפעם הראשונה בעונתו. ד. על ראיית חברו - החביב עליו ביותר והינו שמח בראייתו - שלא ראהו שלושים יום. ה. על קניית בגדים חשובים, כלים וחפצים חשובים, או על טובה אישית שהגיעה לאדם.
גזל	לקחת דבר מבעליו בחזקה מבלי לשלם את תמורתו. כל הגזול שווה פרוטה מחברו, עובר בלא תעשה, שנאמר ויקרא י"ט, י"ג "לא תגזול".
גיד הנשה	עצב השת, היוצא מחוט השדרה באזור העצה, ויורד משם אל השוק. העצב המרכזי של הרגל האחורית בבהמה. לעצב זה חלקים שונים ושלוחות רבות, שכולם אסורים ויש להפרידם ולהוציאם מן הבשר.
גניבת דעת	איסור על אדם לגרום לאדם אחר לחשוב שעשה לו טובה, כשבאמת לא עשה לו.
גניזה	גניזה(=קבורה). תשמישי קדושה וכתבי קודש שבלו ואין להם שימוש, יש בהם קדושה, והם טעונים קבורה.
דבר שטיבולו במשקה (בגרות)	כאשר המאכל רטוב ממשקים, צריך ליטול את הידיים לפני אכילתו. האוכל מאכל שהוא רטוב באחד משבעה משקים - יין, דבש דבורים, שמן זית, חלב, טל, דם, מים - צריך ליטול את הידיים במים לפני אכילתו מבלי לברך "על נטילת ידיים".
דברי סופרים	תקנות וגזירות שתיקנו וגזרו חכמים, או דיני תורה שלא פורשו בתורה ונתבארו על ידי חכמי התורה שבעל פה. לגבי גזירות חכמים ותקנותיהם כאשר יש ספק אומרים: "ספיקא דרבנן לקולא". אולם לגבי ספק בדיני תורה הכלל הוא: "ספיקא דאורייתא לחומרא".
דברי קבלה	דברים שנאמרו בנביאים ובכתובים ומהם למדים הלכות.

מושג	ביאור
דינא דמלכותא דינא	ההלכה מתחשבת בחוקים ובדינים הנהוגים ע"י השלטון, ונותנת לו תוקף הלכתי, "דין המלכות (הלא הלכתי) - דין!". כלל זה נאמר רק בשטח ההלכה הממונית.
דמאי (בגרות)	כינוי לפירות ותבואות של עם הארץ, שיש ספק אם הן מעושרות או לאו, ולפי שעמי הארץ חשודים על מעשרות צריכין להפריש מהן תרומת מעשר כשקונין מהם. אבל לא נחשדו עמי הארץ על תרומה גדולה לכהן, לפי שהוא במידה קטנה וגם עונשה במיתה. דא מאי - זה מה הוא.
הבדלה	ברכה הנאמרת על כוס יין במוצאי שבת ויום טוב, ועיקרה הבדלה בין קודש לבין החול. בכניסת השבת, מקימים את מצות "זכור את יום השבת לקדשו" בקידוש על היין, כך בצאת השבת עושים הבדלה על היין. סימן לסדר הברכות בהבדלה במוצאי שבת הוא יבנה"ה - יין, בשמים, נר, הבדלה.
הגעלה (בגרות)	הגעלת כלים נעשית בטבילת הכלים במים רותחים או שטיפתם במים רותחים. כלים שהשתמשו בחמין זקוקים להגעלה, בכדי לנקותם מדברי המאכל הבלועים בהם, לצורך שימוש שונה, כמו כלי חמץ לפסח או כלי בשרי לחלב, או כלי שנטרף ורוצים להכשירו.
הדלקת הנר	מצות הדלקת נר לפני כניסת השבת. הדלקת הנר היא אחת משלוש המצוות, המיוחדות לנשים. אם אין אישה בבית, חייב הגבר, או אחד מבני הבית האחרים, להדליק נרות. בשעה שהאישה מדליקה את הנרות, חלה עליה קדושת השבת ומאותה שעה ואילך אסור לה לעסוק בכל מלאכה האסורה בשבת.
הדס משולש (בגרות)	הדס הניטל כאחד מארבעת המינים בחג הסוכות. צריך ששלושת העלים שבכל שורה לאורכו של ההדס יצאו מאותו גובה ברוב אורכו של ההדס. (הדס שאינו משולש נקרא "הדס שוטה").
הושענות	תפילות ובקשות הפותחות במילים "הושע נא...", הנאמרות בסוכות תוך הקפת בימת הקריאה, עם נשיאת ארבעת המינים. בהושענא רבה יש שבע הושענות ושבע הקפות. (בלשון הגמרא "הושענא" = אגד הערכות הניטלות באתו יום).
הטבת חלום	תיקון חלום, שנפש אדם עגומה עליו מחמת חלום שחלם בלילה.
היתר מכירה	בכדי להתיר את עבודות הקרקע בשביעית, ולהקל בקדושת פירות שביעית, הותרה מכירת הקרקע לנכרי, זמנית, בשנת השמיטה. הנושא נתון במחלוקת קשה וסוערת בין הפוסקים מחידוש הישוב היהודי בימינו, ועד היום.
היתר עסקה	בכדי להתגבר על בעיית הריבית במישור העסקי, כגון הלוואות מבנקים וכדו' הוצע פתרון ה"היתר עסקה". ההיתר אומר, שהמלווה והלווה משתתפים כשותפים בעסקו של הלווה, אותו יממן בכסף שיקבל מהמלווה, וברווחים יתחלקו. ההיתר בעייתי, ותלוי במספר תנאים. כל הבנקים וחברות האשראי בארץ עובדים כיום עם היתר זה.
הכשרת כלים	כלי מתכת, שבישלו בו בשר בחלב או מאכל לא כשר, ורוצים להכשירו, או שבישלו בו חמץ ורוצים להשתמש בו בפסח, יש להכשיר אותו. שני סוגי הכשרה קיימים בכלי מתכת: הגעלה וליבון. אם השימוש בכלי היה על ידי תבשיל או נוזל חם - יש להגעיל את הכלי, כלומר - להכניסו בתוך סיר גדול ובו מים רותחים. רתיחה זו מוציאה את הטעם הלא כשר שנבלע בתוך הכלי. אם המאכל האסור נבלע על ידי צלייה או אפיה באש, יש ללבן את הכלי באש, כלומר - להכניסו לתוך אש עד שישנה את הגוון מרוב חום. יש כלים, כגון כלי חרס.
הלכה ואין מורין כן	הלכה שנפסקה כך, אך מסיבות אלו ואחרות הוחלט שאין להורות כן בפומבי מחשש שיבואו לידי איסור. במידה ונשאל החכם ישירות על הנושא ביחידות, עליו לפסוק בהתאם להלכה זו.
הלכה למשה מסיני	דינים ששמען משה מפי הגבורה בהר סיני ומסרם לישראל. הלכות שנאמר עליהן שהן "הלכה למשה מסיני", הן אלו המקובלות בדינו דור אחר דור ורב מפי רב עד למשה רבינו ששמען בעל פה מפי הגבורה ומסרן לישראל, להלכות אלו אין רמז גלוי בתורה, ואי אפשר ללמוד אותן בדרך מדרכי הסברה, או באחת מן המידות שהתורה נדרשת בהן.
הפטרה	קריאה בנביאים מעניין פרשת השבוע או מעניינא דיומא אחר קריאת התורה בשבתות ובימים טובים. טעם התקנה הוא, לפי שגזרו על ישראל שלא יקראו בתורה, משום כך קראו בנביאים מעניין הפרשה, וגם אחר שבטלה הגזירה לא בטל המנהג.
הפרשת חלה	מצות עשה להפריש מן העיסה תרומה לכהן. תרומה זו נקראת "חלה", ודינה כ"תרומה", שאינה מותרת באכילה אלא לכוהנים המזהירים לאוכלה בטהרה. אין חייבים להפריש חלה, אלא מן העיסה הנעשית מאחד מחמשת מיני דגן, והם: חיטה, שעורה, כוסמין, שבולת שועל ושיפון. מצווה זו נוהגת, לפי דין תורה, רק בארץ ישראל ובזמן שכל העם נמצא בה. היום נוהגת מצוות חלה מתקנה שהתקינו חכמים בלבד.

מושג	ביאור
השבתת חמץ	ביטול בלב חשיבותו של החמץ, או איבודו מן העולם, בערב פסח. שלושה איסורים נאמרו בחמץ בפסח: א. איסור אכילה, ב. איסור הנאה, ג. איסור להשאיר ולקיים חמץ ברשותו בפסח. לפיכך נצטוונו להשבית את החמץ קודם זמן איסור אכילתו.
התרת נדרים	ביטול נדרים על ידי חכם או על ידי שלשה הדיוטות. אדם שנדר נדר, ומתחרט על נדרו תקנתו היא, שילך לחכם מומחה, ויפרט לפניו את פרשת נדרו ואת דברי חרטתו, והחכם מתיר לו את הנדר, ואומר לו: שריו לך, או: מותר לך, וכיוצא בזה.
יידוי	א. מצוות החוטא להתוודות על חטאיו; ב. כינוי לתפילה שאדם מתוודה בה על חטאיו. "כיצד מתוודים? אומר: אנא השם חטאתי, עויתי, פשעתי לפניך ועשיתי כך וכך והרי נחמתי ובושתי במעשי, ולעולם איני חוזר לדבר זה. וכל המרבה להתוודות ומאריך בעניין זה - הרי זה משובח. "רמב"ם פ"א מהלכות תשובה.
ותיקין	מנהגי אנשי מעלה, ותפילת ותיקין. הכוונה להתחלת תפילת שמונה עשרה של שחר עם הנץ החמה, "סמיכת גאולה לתפילה". משמעות המילה ותיקין: קדמונים, ענווים, חכמים.
זאת חנוכה	היום השמיני של חנוכה. ע"ש הקריאה ביום זה הפותחת במילים "זאת חנוכת המזבח..." ומסכמת את קרבנות חנוכת המשכן של הנשיאים.
זכירת מעשה עמלק	מצוות הזכרת מעשיו הרעים של עמלק, שנאמר (דברים כ"ה, י"ז): "זכור את אשר עשה לך עמלק בדרך בצאתכם ממצרים", בשבת שלפני פורים, קוראים בתורה את פרשת זכור, שתוכנה הוא זכירת מעשה עמלק.
זכר למקדש	משחרב בית המקדש תקנו חכמים לעשות זכר לחרבנו, שיהיה ניכר שאנו מתאבלים עליו, ואסרו לבנות בנין מסויד ומכוייר (מצוייר), אלא טח ביתו וסד בסידי ומשייר בחדר אחד מקום אמה על אמה בלתי מסויד זכר לחרבנו, ועושין כן בכניסת פתח הבית. "זכר למקדש" מתבטא במספר תקנות נוספות, לדוגמא: מן התורה לולב ניטל במקדש שבעה ימים ובמדינה יום אחד, והתקין רבי יוחנן בן זכאי, שיהיה לולב ניטל במדינה שבעה ימים "זכר למקדש". ביום השביעי של חג הסוכות נוהגים להקיף את התיבה שבע פעמים זכר למקדש.
זריזין מקדימין למצוות	כלל הקובע שכאשר בידינו להקדים בעשיית המצווה או לאחרה - עלינו להקדים. כמו למשל, ברית-מילה יש לעשות בבוקר, למרות שזמנה עד הערב.
חדש	התבואה החדשה, כגון חיטה ושעורה, אסור לאוכלה לפני הקרבת קורבן העומר בט"ז בניסן, ומאז תקופת החורבן, לפני שעבר התאריך הנ"ל של הקרבת העומר. האיסור הוא רק על דגן, שהשריש בתקופה שט"ז בניסן הקודם עד ט"ז בניסן זה. איסור זה נוהג גם בזמן הזה, ונחלקו הפוסקים אם הוא נוהג רק בארץ ישראל או גם בחו"ל. כיום, בארץ ישראל, התבואה שהשרישה לפני ט"ז בניסן אינה מוכנה עדיין לקצירה לפני ט"ז בניסן, ולכן אין האיסור מעשי בתבואת הארץ, אך בארצות הקרובות יש והתבואה מוכנה לקצירה כבר בסתיו. לכן, לדעת הפוסקים האוסרים חדש בחו"ל, קיימת הבעיה במיני מאפה בחו"ל ולפעמים גם במיני דגן המיובאים מחו"ל לארץ.
חודש העיבור	החודש שמוסיפים לשנה מעוברת. חודש אדר שני הנוסף בין אדר לניסן, כדי להתאים את שנת הלבנה לשנת החמה - נקרא "חודש העיבור".
חודש חסר(בגרות)	חודש בו רק 29 יום החודשים: טבת, (ואדר בשנה רגילה) אייר תמוז, אב אלול, - תמיד חסרים.
חול המועד	הם הימים שבין היום הראשון ויום האחרון של פסח וסוכות, רוב הפוסקים סוברים דאיסור מלאכה בחוה"מ הוא רק מדרבנו.
חום שהיד סולדת בו	שיעור החום המינמלי לעניין איסור בישול, דהיינו לא פחות מ-45 מעלות, כלומר כל פעילות חימום שמתבצעת בחום נמוך מזה, לא נחשב כבישול, ולכן אינה אסורה בשבת.
חזרת הש"ץ	חזרת שליח הציבור על תפילת העמידה בקול רם, כדי להוציא ידי חובת תפילה את מי שאינו יודע להתפלל. בכל ברכה, לאחר שהש"ץ אומר: "ברוך אתה ה'", עונה הציבור: "ברוך הוא וברוך שמו", ולאחר סיום הברכה עונים מיד "אמן".
חיבוט ערבה	ביום שביעי של סוכות יש "מנהג נביאים" או "תיקון נביאים" לחבוט אגד של מספר ענפי ערבה. הערבה מסמלת את המים, ובחג סוכות נידונין על המים. המנהג כיום הוא לזכר הקפת המזבח בערבות, בזמן המקדש.
חלב	חלק משומן בהמה טהורה, האסור באכילה, כגון: שומן הכרס, שומן הכליות וחלק משומן המעיין. איסור זה בבהמה טהורה "עונשו כרת" וחמור מאכילת בעלי חיים לא טהורים. בדרך כלל נאסרו אותם השומנים שמקריבים על גבי המזבח. רובם בחלק האחורי של הבהמה, ומיעוטם בחלק הקדמי ובאברים הפנימיים.

מושג	ביאור
חלב גויים	חלב שנחלב בידי גוי ולא היה אדם מישראל נוכח בשעת החליבה, הריהו אסור באכילה ומותר בהנאה. הטעם לזה מחשש שמא עירב בו הגוי חלב של בהמה טמאה.
חליצה	כאשר היבם ממאן ליבם את אחיו מאביו שמת בלא זרע או כאשר האשה אינה רוצה להינשא לו. האשה חולצת נעלו ואומרת " מאן יבמי ... " ואח"כ מותרת להינשא לאחר.
חמישה עינויים	חמשה דברים האסורים ביום הכיפורים ובתשעה באב והם: אכילה, שתייה, רחיצה, סיכה, נעילת הסנדל ותשמיש המיטה.
חמץ שעבר עליו הפסח	חמץ שלא ביערו בערב פסח (או שמכרו לגוי), אסור לאוכלו ולהינות ממנו לאחר הפסח. חמץ שעבר עליו הפסח אסור באכילה ובהנאה בין לבעל החמץ ובין לאחרים.
חמשה עשר באב	ט"ו באב, בזמן הבית השני היה ט"ו באב חג של שמחה, ובו בנות ישראל יוצאות במחולות בכרמים (תענית פ"ד א') לזכר המחולות של בנות שילה (סוף שופטים) והוא היום שהותרו השבטים לבא זה בזה, והתירו להעביר נחלה משבט לשבט ע"י תערובת הנישואין של בנות השבטים אין אומרים תחנון בט"ו באב.
חמתה מרובה מצילתה (בגרות)	סוכה אמורה להיות מכוסה ברובה, כאשר סכך הסוכה אינו מכסה את רובה ו"חמתה מרובה מצילתה" - השמש מרובה בסוכה יותר מן הצל שהטיל הסכך - הסוכה פסולה.
חנטה	שלב בהתפתחות פירות האילן, הקובע את השתייכותם של הפירות לשנה מסוימת, בנוגע למעשרות, שביעית, ערלה וביכורים.
חרם דרבנו גרשום	חרם שהטיל רבנו גרשום מאור הגולה בהסכמת קהילות אשכנז וצרפת על כל מי שלא ישמור על התקנות שתיקן. בין התקנות העיקריות שתיקן: א. שלא ישא אדם שתי נשים; ב. שלא יגרש אדם את אשתו בעל כורחה; ג. שלא יקרא אדם מכתב בלא רשות בעליו.
חתן בראשית	כינוי למי שנקרא לעלות לתורה לקריאת תחילת פרשת "בראשית" ביום שמחת תורה.
חתן תורה (בגרות)	העולה לתורה ב"שמחת-תורה" ומסיים את התורה בפרשת "וזאת הברכה" נקרא חתן תורה.
טבילת כלים (בגרות)	כלי סעודה שעברו מבעלות גוי לבעלות ישראל, בכדי להוציאם מטומאת הגוי ולהכניסם לקדושת ישראל יש לטבולם במקווה. חובת הטבילה חלה על כלים שנעשו ממתכת, מזכוכית, או מחרס המצופה במתכת או בזכוכית. לפני טבילת הכלי מברכים: "ברוך אתה ה' אלוהינו מלך העולם אשר קדשנו במצוותיו וציוונו על טבילת כלים".
טבל	גידולי קרקע החייבים בתרומות ומעשרות, ועדיין לא הופרשו מהם תרומות ומעשרות, כמו כן עיסה החייבת בחלה, שעדיין לא הופרשה ממנה חלה. נקרא טבל מלשון טב לא, כלומר לא טוב, משום שהוא אסור באכילה.
טובל ושרץ בידו	אדם המנסה להיטהר באמצעות טבילה, אך השרץ, מקור הטומאה, עדיין בידו, כך שהטבילה חסרת משמעות. ובהשאלה, אדם המנסה לתקן דבר-מה, אך אינו מתקן את מקור הבעיה. כמו למשל, העושה תשובה על עבירה, אך ממשיך לעבור עליה.
טמא	טומאה, המטמאת אדם וכלים, ועושה את הנטמא בה ראשון לטומאה. ישנם מספר דרגות בטומאה, כאשר הדרגה העליונה נקראת: "אב הטומאה", מלבד טומאת מת, הנקראת: "אבי אבות הטומאה", לפי שעושה את הנטמא בה ל"אב הטומאה".
טעמי המקרא	סימנים המורים על חיבור ופסוק המקרא, והמשמשים כסימני ניגון בקריאה בציבור. הטעמים מתחלקים לשני סוגים: א. "טעמים מחברים" - סימנים המורים על חיבור המילה אל המילה הבאה אחריה; ב. "טעמים מפסיקים" - סימנים המורים על הפסק בין מילה למילה.
י"ג עיקרים	י"ג עיקרי האמונה ביהדות ע"פ חלוקת הרמב"ם ב"שמונה פרקים". י"ג העיקרים נסובים על שלשה נושאים, האמונה בא-ל אחד ובהשגחתו, בנביאים ובתורה, בשכר ועונש ובגאולה האחרונה.
יבנ"ה	סדר ברכות ההבדלה: יין, בשמים, נר, הבדלה (=המבדיל בין קודש לחול). ראה: יקנה"ז.
י"ג מידות	א. שלש עשרה מידות שהתורה נדרשת. 13 אופני הגיון בהם ניתן ללמוד הלכות מחודשות שלא נאמרו בתורה בפירוש, וניתן להסיק אותן מתוך אלו המצויות באמצעות השימוש במידות אלו. ב. שלש עשרה מידות הרהמים - מידות הבורא שבהם נוהג את עולמו. נאמרו למשה בסיני אחר חטא העגל. משמשות כתפילה בעת צרה ותשובה, "חזקה על י"ג מידות שאינן שבות ריקם..."
ייהרג ובל יעבור	על כל המצוות שבתורה אין אדם מחויב למסור את נפשו. לבד מן היוצאים מן הכלל שעליהן אסור לעבור ולו גם

מושג	ביאור
	במחיר החיים. והם: עבודה זרה גילוי עריות ושפיכות דמים.
יזכור	הזכרה לנשמות הקדושים שנהרגו בימי הגזרות והפרעות, שאומרים בשבת קודם שמחזירים הס"ת להיכל,
יין נסך	יין שנעשה בו פולחן לעבודה זרה ואסור בשתייה ובהנאה. יין נוכרים, יין שנעשה על ידי גויים או שגוי נגע בו - אסור בשתייה, במקרים מסוימים גם בהנאה. טעם האיסור הוא בכדי להתרחק במידה מירבית מענייני עבודה זרה, כי עמים רבים נהגו לנסך את יינם לעבודה זרה. גם מאחר שאם ישתו יין ביחד עם גויים עלול הדבר לגרום להתקרבות יתרה אליהם ואל בנותיהם. לכן אסרו אפילו יין שהגוי רק נגע בו.
יקנה"ז	ראשי תיבות: יין קידוש נר הבדלה זמן (=שהחיינו). סדר הברכות הנוהג למעשה בערב חג, שחל במוצאי שבת. ראה: יבנ"ה.
כבולעזו כך פולטו	זהו הכלל על פיו נוהגים להכשיר כלים שבאו במגע עם איסור. הכלל אומר כשם שהכלי בולע את האיסור, כך הוא פולטו. אם השימוש הוא בחמין ("כבולעזו") ההכשרה תהיה בהגעלה בחמין ("פולטו"), ואם בצונן - שטיפה בצונן.
כוס של ברכה (בגרות)	ישנן ברכות הטעונות כוס של יין, כמו: ברכת המזון, קידוש, הבדלה וכדו'. כוס יין זו מכונה "כוס של ברכה".
כותבת הגסה וכגרעינתה	שעור של תמר גדול וגרעינו, זהו שיעור המחייב את האוכל ביוה"כ שעור של 76 גרם.
כזית	שעור האכילה שלאחריו חייבים ברכת המזון. כמו כן חובת האכילה בליל הסדר הוא בשיעור כזית, השווה ל28 גרם בשיעור.
כיסוי הדם	מצוות הנחת עפר וכדומה, על דם שחיטת חיה או עוף כדי לכסותו. לפני הכיסוי מברכים: "ברוך אתה ה' אלוהינו מלך העולם אשר קדשנו במצוותיו וצונו על כיסוי הדם".
כל נדרי	תפילה הפותחת את תפילות ליל יום הכיפורים. תוכנה הוא התרת כל הנדרים והשבועות שהעם נדר ונשבע, וכן הבעת חרטה שלא עמד במוצא שפתיו.
כלאחר יד	עשיית מלאכה שלא באופן הרגיל. בעיקר מדובר לעניין איסורי שבת, שמלאכה שנעשית אינה אסורה מדאורייתא. מקור הביטוי: המוציא (-מרשות לרשות)... כלאחר ידו... כלאחר יד פטור".
כלאחר יד (בגרות)	עשיית מלאכה בשינוי. בדיני שבת: אין אדם חייב על עשיית מלאכה בשבת, אלא אם כן עשה אותה באופן שרגילים לעשותה, אך אם עשה אותה בשינוי מן הדרך הרגילה - פטור. אמנם, מדרבנן נאסרה גם עשיית מלאכה בשינוי, מחמת דמיונה למלאכה כדרכה.
כלאי אילן, כלאי הרכבה	איסור הרכבת שני מיני צמחים זה בזה. אסור להרכיב מין במין אחר. האיסור כולל הרכבת שני מינים או יותר של אילנות, זרעים או של אילנות וזרעים זה בזה. איסור כלאי אילן נוהג מן התורה בכל מקום, בין בארץ בין בחוץ לארץ.
כלאי בגדים	איסור לבישה או התכסות באריג שנעשה מחוטי צמר ופשתן יחד. גם אם חוטי הצמר והפשתן לא נארגו יחדיו, אלא חוברו על ידי תפירה, קשירה, דיבוק וכדומה, הרי הם כלאיים.
כלאי בהמה	איסור הרבעת שני מיני בעלי חיים, ואיסור עשיית מלאכה בשני מיני בעלי חיים יחד.
כלאי הכרם	איסור זריעת מיני זרעים ליד גפנים ללא הרחקה המחויבת על פי ההלכה.
כלאי זרעים	איסור זריעת שני מיני זרעים זה ליד זה. אסור לזרוע שני סוגי תבואה, קטניות או ירקות זה ליד זה, ללא הרחקה המחויבת על פי ההלכה.
כלי ראשון	הכלי שבו חומם האוכל או בושל, בהלכות בישול בשבת, אסור להכניס לכלי ראשון של גבי האש כל מאכל אף אם מבושל. ואם הוסר מהאש, מותר לחמם בו דבר שבושל כל צרכו.
כלי שלישי	הכלי שאליו הועבר התבשיל מהכלי השני - כלי אינו מבשל כלל. למעט את קלי הבישול כגון, עלי תה.
כלי שמלאכתו לאיסור (בגרות)	כלי המיועד לעשיית מלאכה שאסור לעשותה בשבת, כגון: פטיש, מספריים, מכשירי כתיבה וכדומה. כלי שמלאכתו לאיסור, אסור לטלטלו בשבת מלבד "לצורך גופו" או "לצורך מקומו".
כלי שמלאכתו להיתר	כלי המיועד בעיקר לעשיית פעולות המותרות בשבת, למרות שהינו מיועד גם למלאכות שאסור לעשותן בשבת.

מושג	ביאור
(בגרות)	כלי שמלאכתו להיות, מותר לטלטלו לצורך. אולם אסור לטלטלו שלא לצורך כלל.
כלי שני	הכלי שאליה הועבר הנוזל או התבשיל מהכלי הראשון. בכלי זה מותר להכניס בשבת מוצק שבושל כל צרכו או נוזל שבושל.
כנסת הגדולה	מועצת נביאים וחכמים שנוסדה על ידי עזרא הסופר באסיפה הגדולה שכינס בירושלים בעלותו מבבל. אנשי כנסת הגדולה תיקנו תקנות גדולות וחשובות לחיזוק התורה והאמונה. בין ראשוני אנשי כנסת הגדולה נמנו: חגי, זכריה, מלאכי, דניאל, חנניה, מישאל, עזריה, ועוד הרבה אחרים. מספר אנשי כנסת הגדולה היה מאה ועשרים תקופתם נמשכה כמאתיים שנה עד שמעון הצדיק, שהיה האחרון שבהם.
כסה(בגרות)	כינוי לראש השנה, על שם הכתוב "תקעו בחודש שופר בכסה ליום חגנו", ודרשו חז"ל: "איזהו חג, שהחודש הירח מתכסה בו? הוי אומר: זה ראש השנה", כלומר, בראש השנה שהוא ראש חודש, הירח מכוסה ואינו נראה.
כפרות	מנהג של נטילת תרנגול/ת והקפתם מסביב לראש בערב יום הכיפורים, ואומרים: "זה חליפתי, זה תמורתי, זה כפרתי, זה התרנגול ילך למיתה, ואני אלך ואכנס לחיים טובים ולשלום". יש נוהגים לקיים מנהג זה בכסף למטרת כפרות, ואחרי השימוש בו נותנים אותו לצדקה.
כרמלית	"כרמלית" - מקום ששטחו לפחות ארבעה טפחים על ארבעה טפחים, והוא מוקף מחיצות שגובהן יותר משלושה טפחים ופחות מעשרה. הכרמלית אין דינה לא כרשות היחיד ולא כרשות הרבים, וחכמים אסרו להוציא חפצים מתוכה לרשות הרבים או לרשות היחיד, או להכניס לתוכה מרשות הרבים או מרשות היחיד. כמו כן, אסרו לטלטל בתוכה ארבע אמות כמו ברשות הרבים.
לא תחנם	איסור שמצווה היהודי ביחסו לגוי. ישנן דעות שונות בפירוש הפסוק: 1. לא תיתן חן (=אל תשבחם) 2. לא תיתן מתנת חנם. 3. לא תיתן להם חנייה בארץ.
לחם משנה	2 ככרות לחם אשר חייבים לברך עליהם בסעודות שבת, זכר למן שנתקדשה על ידו השבת בלחם משנה ביום השישי.
ל"ט אבות מלאכות	שלושים ותשע המלאכות העיקריות האסורות בשבת, אשר מהן יוצאות מלאכות רבות אחרות הנקראות "תולדות". כל שלושים ותשע המלאכות שהוצרכו למלאכת בניין המשכן במדבר וכל המלאכות הדומות להן נכללות באיסור מלאכה בשבת. שלושים ותשע המלאכות שהיו במשכן נקראות "אבות מלאכות", כל שאר המלאכות הדומות להן, נקראות "תולדות". מבחינת האיסור אין כל הבדל בין "אב מלאכה" ל"תולדה", שתיהן אסורות מן התורה.
ליל שימורים	כינוי לליל פסח, על יסוד הפסוק בשמות: "ליל שימורים הוא לה' להוציאם מארץ מצרים", ליל פסח נקרא "ליל שימורים" מכמה סיבות: א. לפי "שהיה הקב"ה שומר ומצפה ללילה הזה לקיים הבטחתו להוציאם מארץ מצרים"; ב. לפי שהוא לילה המשומר מן המזיקים, ועוד פירושים בעניין.
לכה דודי	פיוט הנאמר בקבלת שבת, שחובר על ידי המקובל רבי שלמה אלקבץ, אשר חי בצפת בתקופת רבי יוסף קארו, בעל ה"שולחן ערוך". פיוט זה מיוסד על המסופר במסכת: רבי חנינא היה מתעטף בערב שבת בין השמשות ואומר: בוא ונלכה לקראת שבת המלכה. רבי ינאי לבש בגדיו בערב שבת ואמר: בואי כלה, בואי כלה.
לקט	אחת ממתנות העניים הניתנים מן השדה. אדם הקוצר את השדה ובזמן הקצירה נושרות מידי שיבולים אסור לקחתם יש להשאירם לעניים.
לשון הרע	דיבור בגנות הזולת, למרות שהדבר הוא אמת ללא כל תערובת של שקר. המספר בגנות הזולת, אפילו אם הדברים הם דברי אמת, עובר על איסור "לשון הרע". כשם שאסור לספר לשון הרע, כך אסור לשומעו, וכל שכן לקבלו - להאמין לדברים.
מאה ברכות	החובה לברך בכל יום לפחות מאה ברכות. תקנה זו תוקנה על ידי דוד.
מאכל בן דורסאי	מאכל שלא התבשל כל צרכו, אלא עבר רק שליש בישולו, נקרא על שם בן דורסאי, משום שכך היה נוהג לאכול את מזונו. בישול זה אינו נחשב מבושל כל צרכו להלכות שבת.
מאכל בן דורסאי(בגרות)	מאכל שלא התבשל כל צרכו אלא עבר רק שליש בישולו, נקרא על שם בן דורסאי מפני שכך נהג אדם זה לאכול את מזונו, בישול זה אינו נחשב מבושל כל צרכו בעניין הלכות שבת.
מגילת יוחסין	ספר היחס, רשימת אבותיו ואבות אבותיו של אדם, מגילה הכוללת סדר הדורות של משפחה.

מורשג	ביאור
מודים דרבנן	תפילה הפותחת ב"מודים אנחנו לך..." הנאמרת על ידי הציבור בחזרת הש"ץ במקביל לאמירת שליח הציבור את "ברכת מודים". תפילה זו נקראת כן, משום שהיא תקנת חכמים – דרבנן.
מולד הלבנה (בגרות)	מצבה של הלבנה בראש חודש, כשהיא מתחילה שוב את סיבובה, ונראה עליה קו אור דק.
מוסיף מן החול על הקודש	חובה להוסיף מן החול על הקודש בכניסתו וביציאתו של יום השבת,
מוקצה	מובדל ומופרש. דבר שאסרו חכמים לטלטל בשבת וביום טוב כדי להרחיק את האדם מן העבירה. במקצה קיימים מספר סוגים עיינו בערכים הבאים.
מוקצה מחמת איסור	חפץ שנועד לשם שימוש אסור בשבת, נאסר בטלטול כ"מוקצה מחמת איסור". דוגמא: מכשירי כתיבה.
מוקצה מחמת איסור	דבר שהיה אסור להשתמש בו בכניסת השבת, הרי הוא מוקצה במשך כל השבת, גם אם הסיבה שמחמתה אסור היה להשתמש בו בכניסת השבת לא קיימת.
מוקצה מחמת גופו	כל דבר שאינו ראוי למאכל אדם או בהמה ואינו נחשב חול, אבנים שברי כלים וזבל. מותר לטלטלו רק אם ייחדו בעליו מערב שבת לשימוש המותר בשבת.
מוקצה מחמת חסרון כיס	דבר שאדם מקפיד עליו שלא ייפגם או ייפסד ולכן אינו משתמש בו אלא למטרתו המיועדת לו ולא למטרה אחרת, כגון: סכין של מילה, סכין של שחיטה, מצלמה. אסור לטלטלו בשבת.
מוקצה מחמת מצוה	דבר שהוא מיוחד למצווה והוקצה למצוותו, כגון: עצי הסוכה, קישוטי הסוכה, ארבעת המינים, אסור לטלטלם בשבת.
מוקצה מחמת נולד	סוג של מוקצה אשר לא היה קיים לפני כניסת שבת או החג כמו ביצה שנולדה בשבת אסורה באכילה או בטלטול.
מזוזה	מגילת קלף קטנה, שעליה כתובות שתי הפרשיות: "שמע", "והיה אם שמע", וקובעים אותה על מזוזה הפתח. מקום קביעתה של המזוזה הוא בתחילת השליש העליון של הדופן הימנית, מכיוון הכניסה לבית. הברכה: "ברוך אתה ה', אלוקינו מלך העולם, אשר קדשנו במצוותיו וציונו לקבוע מזוזה.
מחצית השקל	בכל שנה, מיום הקמת המשכן והלאה, חייב כל מבוגר בישראל לתת את מחצית השקל לטובת ביהמ"ק. בכסף זה נקנו קרבנות הציבור. כיום, נוהג המנהג לתת מחצית השקל לצדקה בערב פורים, הצדקה מועברת לשיבות ועניים.
מחצית השקל	חובת נתינת מחצית השקל לבית המקדש בכל שנה בחודש אדר לצורך קרבנות ציבור. מגבית השקלים התחילה בכל שנה בראש חודש אדר, שכן בראש חודש ניסן כבר היו מתחילים להביא את קרבנות הציבור מן השקלים החדשים. כיום, תורמים כסף זכר למחצית השקל ולאחר מכן מחלקים אותו לעניים וכדומה.
מים אחרונים	לפני ברכת המזון יש לשטוף את הידיים, מחשש סכנה (-מלח סדומית) או לניקיון לפני הברכה. מים אחרונים נקראים כך במקביל ל"מים ראשונים" שלפני הסעודה. את המים שופכים עד הפרק השני של האצבעות. מקום חיבור האצבעות לכף היד.
מים שלנו	ללון = להעביר את הלילה. לשם לישת המצות יש להשתמש במים שנשאבו יום קודם, ולנו בלילה כשהם שאובים. הסיבה: שמירה על קרירות המים שלא יחמיצו את הבצק ממנו אופים את המצות.
מכה בפטיש	אחת מל"ט המלאכות האסורות בשבת. זו מלאכה כוללת, ומשמעותה איסור השלמת מלאכה.
מלאכת מחשבת	אחד התנאים לאיסור מלאכה בשבת. התורה אוסרת עשיית מלאכה מתוכננת ומושלמת, "מלאכת מחשבת אסרה תורה", להבדיל ממלאכה הנעשית בחוסר תכנון או שלא בשלמות, שעליה אין איסור דאורייתא.
מלוה מלכה	"סעודה רביעית", "סעודת דוד המלך", סעודה הנאכלת במוצאי שבת. מכונה כך משום שהיא מלווה את יציאתה של שבת ה"מלכה".
מנחה	תפילה מנחה מקבילה לקרבן התמיד של בין הערביים שהיו מקריבים בבית המקדש. את תפילת מנחה תיקן יצחק אבינו, תפילת מנחה שמתפללים החל מתשע שעות וחצי זמניות מתחילת היום נקראת: "מנחה קטנה". תפילת מנחה שמתפללים לפני כן, החל משש וחצי שעות זמניות ועד לתשע וחצי שעות זמניות נקראת: "מנחה גדולה".
מנקר	יהודי ירא שמים, הבקי ואומן במלאכת הניקור, הכוללת הפרדת והרחקת החלב לסוגיו, גיד הנשה ושלוחותיו וצינורות דם מסוימים. בשר בלתי מנוקר כהלכה אסור באכילה, ואוסר גם את הכלים שנתבשל בהם.

מושג	ביאור
מסיג גבול	מי שמזיז את הגבול ממקומם לתוך שטחו של שכנו. "המסיג גבול רעהו והכניס מהקרקע שבתוך תחום חברו לתוך שלו, אם בחוזקה הסיג הרי זה גזל, ואם הסיג בסתר הרי זה גנב, ואם בארץ ישראל הסיג הרי זה עובר בשני לאווין: א. בלאו של גניבה או בלאו של גזילה; ב. בלאו של "לא תסיג גבול רעך"...
מעוות חטיטין	צדקה הנגבית מהקהל עבור קניית צרכי חג הפסח לעניי העיר. "חטיטין" - קמח חטים למצות.
מעקה	מצוות עשיית גדר מסביב למקום שיש חשש לנפילה ממנו. מצווה מן התורה לבנות מעקה מסביב לגג שמשתמשים בו, מפאת החשש שמא יפלו ממנו בני אדם, על המעקה להיות גבוה עשרה טפחים ועליו להיות יציב, כדי שיוכל לשאת את משקלו של האדם הנשען עליו.
מעשר ראשון	עשירית ממה שנשאר בתבואה ובפירות לאחר הפרשת תרומה גדולה, שמפרישים אותה ללויים. "מעשר ראשון" - מותר באכילה לכל אדם ונאכל אף בטומאה כשאר פירות חולין לאחר שהופרשה ממנו תרומת מעשר.
מעשר טבל	"מעשר ראשון" שלא הופרשה ממנו "תרומת מעשר".
מעשר כספים	הפרשת עשירית או חמישית מהרווחים, לצורך פרנסת לומדי תורה, או לצורך פרנסת עניים וכיוצא בזה.
מעשר עני (בגרות)	עשירית ממה שנשאר בתבואה ובפירות לאחר הפרשת תרומה גדולה ומעשר ראשון, שמפרישים ונותנים אותה לעניים - בשנה השלישית ובשנה השישית למחזור השמיטה. "מעשר עני" - מותר באכילה לכל אדם ואפילו בטומאה כשאר פירות חולין.
מעשר שני	יש להפריש חלק מיבולי הארץ, להעלותו לירושלימה ולאכול שם בטהרה. במידה והדבר אינו מתאפשר, ניתן לפדות את הפירות בכסף, ואותו לעלות לירושלים. מכונה "שני" בהקבלה למעשר הראשון הניתן ללוי. מעשר שני אינו נוהג בשנים שלישית ושישית משבוע השמיטה, במקומו נוהג בהן "מעשר עני".
מפטיר	העולה האחרון לתורה בשבתות ובמועדים, האומר את הברכות שלפני ואחרי החזרה על קריאת הפסוקים האחרונים של הפרשה. האדם העולה לתורה בעליה זו נקרא: "מפטיר". למפטיר קוראים לפחות שלושה פסוקים אחרונים של הפרשה.
מצה עשירה	מצה שנילושה שלא במים בלבד (במי פירות או בחלב וכדו' או בתוספת תבלינים). אינה כשרה למצוות מצה בליל הסדר, שכן אינה מחמיצה (לרוב דעות). נאכלת בערב הפסח. אשכנזים אינם אוכלים אותה בפסח.
מצה שמורה	מצה אשר נאפתה מחיטים שנשמרו משעת קצירתם שלא יבואו במגע עם מים ,
מצוות בני נח	שבעה דברים שנצטוו בהם כל אומות העולם, והם: א. איסור עבודה זרה; ב. איסור קיללת ה'; ג. איסור שפיכות דמים; ד. איסור גילוי ערוות; ה. איסור גזל; ו. איסור אבר מן החי; ז. למנות דיינים.
מצוות התלויות בארץ (בגרות)	מצוות הקשורות לעבודת האדמה וגידוליה והנהגות רק בארץ ישראל כגון תרומות ומעשרות , שמיטה וביכורים.
מצוות שהזמן גרמא (בגרות)	מצוות עשה התלויות בזמן. דוגמאות: תפילין (ביום) לולב (בחג) ועוד רבות. ממצוות עשה שהזמן גרמא - נשים פטורות.
מקום פטור	מקום ברשות הרבים ששטחו פחות מארבעה טפחים על ארבעה טפחים, ויש לפחות שלושה טפחים בגובהו או בעומקו או במחיצות המקיפות אותו. מותר להוציא חפצים ממקום פטור לרשות הרבים ולרשות היחיד וכן להכניס משם לתוכו. גם אויר רשות הרבים למעלה מעשרה טפחים נחשב כמקום פטור.
מקרא מגילה	מצות קריאת מגילת אסתר, מתוך מגילת קלף כשרה, שתי פעמים: בליל פורים וביומו. לפני קריאת המגילה מברכים שלוש ברכות, ולאחריה - ברכה אחת. הברכות שלפני קריאת המגילה הן: א. "על מקרא מגילה"; ב. "שעשה נסים לאבותינו בימים ההם בזמן הזה"; ג. ברכת "שהחיינו". אחרי קריאת המגילה מברכים את הברכה: "ברוך אתה ה', אלוהינו מלך העולם, הרב את ריבנו, ו...".
מראית עין	מעשים שמצד עצמם אינם אסורים, ואסורים חכמים . כדי שלא יבואו הרואים ללמוד ממעשיו ולהתיר על ידי כך דברים אסורים - מתוך טעות, או כדי שלא יתחלל שם שמים במעשהו שנראה כמעשה אסור - בפרט אם העושה הוא אדם חשוב. "כל מה שאסרו חכמים מפני מראית העין, אפילו בחדרי חדרים - אסור".

מושג	ביאור
משיב הרוח ומוריד הגשם, מורי הטל	שבחי ה' הנאמרים בחורף - "משיב הרוח ומוריד הגשם" ובקיץ - "מוריד הטל החל מתפילת מוסף של שמיני עצרת, מזכירים בברכת "מחיה המתים", את גבורת ה' בהורדת הגשמים, באמירת: "משיב הרוח ומוריד הגשם". הזכרה זו נאמרת במשך כל עונת החורף, ומסיימים לאומרה בתפילת שחרית ביום א' של חג הפסח, ט"ו בניסן. "מוריד הטל" נאמר החל מתפילת מוסף בט"ו בניסן, ומסיימים לאומרו בתפילת שחרית בשמיני עצרת, כ"ב בתשרי.
משלוח מנות	מצות משלוח שני סוגי מזון איש לרעהו בפורים. מצווה לשלוח מנות בפורים איש לרעהו, יש לשלוח לפחות שני סוגי מאכל, הראויים לאכילה.
מת מצווה	מת שאין מי שיעסוק בקבורתו. התורה הקפידה על כך מאוד. הנתקל בו עליו לעסוק בקבורתו ולו במחיר הפסד ממוני גדול, או ביטול מצוות חשובות אחרות.
מתנות כהונה	כששוחטים בהמה טהורה יש ליתן לכהן את הזרוע, הלחיים והקיבה. מצווה זו נוהגת מעיקר הדין רק בארץ ישראל. אבל, ישראל החמירו על עצמם לקיימה גם בחו"ל. המצווה נוהגת גם בזמן הזה. מותר לאכול מן הבהמה גם אם לא הופרשו המתנות, אבל אין לאכול את המתנות עצמן, רק ברשותו של הכהן.
מתנות לאביונים	מצווה לתת מתנות לאביונים בפורים, יש להעניק לפחות שתי מתנות לשני אביונים - מתנה אחת לכל אביון.
נותן טעם	דבר מאכל הנותן את טעמו בתבשיל. רלוונטי לדין "ביטול ברוב", שבמקרה זה אינו בטל גם אם כמותו מועטת ביותר, כי טעמו ניכר.
נטילת ידיים בשחרית	נטילת הידיים לאחר שקמים בבוקר. לפני הנטילה, אין לדבר בדברי תורה ולהתפלל. כמו כן, אין לנגוע במאכלים ובמקומות שונים בגופו: בפה, בעיניים, באף ובאוזניים. ישנם מספר טעמים לנטילה זו: א. בעת השינה אין ידינו נחות, הן נוגעות בגוף במקומות שונים. ולכן, תיקנו חז"ל שניטול את ידינו ב. על הידיים שורה בעת הקימה רוח רעה, כדי להסירה אנו שופכים מים שלוש פעמים על כל יד.
נטילת ידיים לאחר עשיית צרכים	במשך כל היום, בכל פעם שהאדם נפנה לעשיית צרכיו, ייטול ידיו במים ויברך את "ברכת אשר יצר". את הידיים נוטלים מחוץ לחדרו השירותים.
נטילת ידיים לפני הסעודה	לפני אכילת פת לחם נוטלים את הידיים במים. הנטילה מתבצעת מתוך כלי. על הכלי להיות שלם ללא נקב. שפתו העליונה של הכלי תהיה ישרה ולא יהיו בה פגיונות. צריך שהכלי יוכל לפחות כמות של רביעית מים. הטעם למצווה זו היא, לפי שהידיים עסקניות הן ונוגעות מבלי משים במקומות מזוהמים, משום כך גזרו חכמים על סתם ידיים שהן שניות לטומאה.
נטירה (בגרות)	מי ששומר בליבו את הרעה שחברו עשה לו, ומזכיר זאת לחברו כשהלה נזקק לעזרתו.
נטע רבעי (בגרות)	איסור אכילה והנאה מפירות של שלוש שנים הראשונות של הנטיעה. בשנה רביעית לנטיעת האילן, פירותיו מותרים באכילה רק בתחומי ירושלים, או ע"י פדיון.
ניסוך מים	בכל יום מימי סוכות יש לנסך מים על המזבח, כחלק מהבקשה על גשמי השנה. שאיבת המים וניסוחם נעשים מתוך שמחה רבה.
נפילת אפים	תפילת תחנון הנאמרת בתפילות שחרית ומנחה לאחר חזרת הש"ץ נוהגים לשבת. ויש אף המטים את הראש על הזרוע בזמן אמירת נפילת אפים.
נקימה (בגרות)	מי שגומל לחברו רעה בגלל שחברו עשה לו רעה, עובר על איסור "לא תיקום".
נר חנוכה	מצות הדלקת נרות על פתחי הבתים בכל ערב משמונת ימי החנוכה. בשמונת ימי חנוכה מדליקים נרות, זכר לנס פך השמן. בעת ההדלקה מכנסים את כל בני המשפחה, כדי לפרסם את הנס. בלילה הראשון מדליקים נר אחד ובכל לילה מוסיפים נר נוסף, עד הלילה השמיני שבו מדליקים את הנרות יש שמהדרים להדליק בשמן זית, שבו נעשה הנס בבית המקדש. כדי לפרסם את הנס, מדליקים את הנרות בפתח הבית הפונה לרשות הרבים. זמן הדלקת נרות חנוכה הוא בשעת צאת הכוכבים, בלילה הראשון מברכים לפני ההדלקה שלוש ברכות: א. וצונו להדליק נר חנוכה. ב. שעשה ניסים לאבותינו בימים ההם בזמן הזה; ג. "שהחינו וקיימנו והגיענו לזמן הזה". בשבעת הלילות הבאים מברכים את שתי הברכות הראשונות בלבד.
נר שבת	מצוות הדלקת נר לפני כניסת השבת. הדלקת נר שבת היא אחת משלוש המצוות, המיוחדות לנשים. אם אין אישה בבית, חייב הגבר, או אחד מבני הבית האחרים, להדליק נרות במקומה. נתייחדה מצווה זו לישא משום שמצוות הדלקת נר שבת היא כעין תיקון וכפרה על חטאה של חוה, אם כל חי, אשר אכלה מפרי עץ הדעת ואף האכילה את אדם. כתוצאה מחטא זה נאמר לאדם: "כי עפר אתה ואל עפר תשוב"; כלומר, באכילה מפרי עץ

מיושג	ביאור
	הדעת כיבתה חוה את "נרו של העולם" "נר ה' - נשמת אדם", ועל מעשה כיבוי זה מכפרת, איפוא, כל בת חוה מדי ערב שבת בהדליקה נרות של מצווה. בשעה שהאשה מדליקה את הנרות, חלה עליה קדושת השבת ומאותה שעה ואילך אסור לה לעסוק בכל מלאכה האסורה בשבת.
נר ששבת(בגרות)	בהבדלה של מוצאי יום הכיפורים מבדילים ומברכים "בורא מאורי האש על נר שהודלק בערב יהו"כ ושבת במשך היום כולו.
נשיאת כפיים	ברכה הנאמרת על ידי הכהנים, בשעת חזרת הש"ץ, בסיום ברכת "מודים", תוך כדי הרמת ידיהם. מצות עשה מוטלת על הכהנים לברך את עם ישראל. הכהנים נצטוו לברך את העם ב"ברכה משולשת", כלומר: ברכה המחולקת לשלושה חלקים: "כה תברכו את בני ישראל, אמור להם: יברכך ה' וישמרך, יאר ה' פניו אליך ויחנך, ישא ה' פניו אליך וישם לך שלום".
סאה בסאה	הלוואת סאה תוך התחייבות להשבת סאה כמוה בזמן אחר. הדבר אסור משום חשש ריבית, כי מחירי התבואה משתנה מעת לעת.
סדר העבודה	כיון שאין לנו אפשרות להקריב את קרבנות יום הכיפורים אנו אומרים את סדר עבודת הכהן הגדול בזמן הבית. סדר העבודה נאמר בחזרת מוסף של יוה"כ.
סליחות	כינוי לפרקי תפילה ופיוטים, שתוכנם בקשת סליחה מה' על עוונותינו וחטאינו, הנאמרים בחודש אלול עד יום הכיפורים, ובימי תענית ציבור. בני עדות המזרח אומרים סליחות מיד לאחר ראש חודש אלול. בני אשכנז החל ממוצאי שבת שלפני ראש השנה.
סמיכת גאולה לתפילה	יש לסמוך את ברכת " גאל ישראל " לתפילת העמידה ולכן אסור להפסיק ביניהן או לענות "אמן" וכדומה. בשחרית סמיכת גאולה לתפילה עדיפה על פני תפילה בציבור.
סעודה הבראה	סעודה שאוכל האבל בשוכו מקבורת המת. סעודה זו מובאת ע"י השכנים האוכל משל אחרים ולא משלו, וכוללת ביצים או עדשים - מאכלים עגולים המסמלים את הגלגל החוזר בעולם.
סעודה מפסקת (בגרות)	הסעודה האחרונה שלפני התחלת צום יום הכיפורים וצום תשעה באב. "סעודה המפסקת", כשמה כן היא: מפסיקה וחוצצת בין הזמן המותר באכילה לזמן תחילת הצום. את הסעודה המפסקת של צום יום הכיפורים מסיימים זמן מה לפני שקיעת החמה, כי צריך להוסיף מן החול על הקודש, בסעודה המפסקת של צום תשעה באב, אין אוכלים יותר מתבשיל אחד.
סעודת סיום	עם סיום מסכת גמרא או סדר משניות יש לערוך סעודת שמחה. מוגדרת כסעודת מצווה.
ספיחין	בשנה השביעית, שנת השמיטה, אסור לעבד את אדמת ארץ ישראל. אם יהודי גידל בשביעית ירקות, קטניות או מיני דגן, או שגדלו מאליהם, נאסרו הם באכילה, מדרבנן. לעומת זאת, פירות האילן לא נאסרו. אך יש בהם קדושה והם אסורים במסחר ובקלקול. הרבנות הראשית דואגת למכירת הקרקעות שבארץ ישראל לגוי, על פי היתר של כמה גדולי ישראל מהדורות הקודמים.
ספיקא דאורייתא, ספיקא דרבנן	במקרה של ספק בדיון מדיני התורה חייבים להחמיר ולנהוג כאילו היה זה מקרה שיש בו חיוב תורה או איסור תורה בודאי. לעומת זאת, לגבי גזירות חכמים ותקנותיהם נוקטים בכלל: "ספיקא דרבנן לקולא".
ספירת העומר	ספירת הימים ממחרת היום הראשון של פסח, יום הבאת מנחת העומר, ועד חג השבועות. מצווה זו נקראת "ספירת העומר", על שם מנחת העומר שהקריבו בבית המקדש בט"ז בניסן. כיום מברכים את ספירת העומר החל מצאת הכוכבים. ... אשר קדשנו במצוותיו וצונו על ספירת העומר", ולאחר מכן מונים את מספר הימים והשבועות שחלפו מאז תחילת הספירה. בימי ספירת העומר מתו עשרים וארבע אלף תלמידי רבי עקיבא. לזכר אותם ימים קשים חלים בימי הספירה מספר דיני אבלות: בימים אלו אין מסתפרים, אין מתגלחים ואין נושאים נשים.
ספק ספיקא	ספק ע"ג ספק, שגם אם נניח שלספק הראשון תינתן תשובה חיובית הרי שעדיין ישנו ספק נוסף. עקרוני בעיקר בדברים דאורייתא שבהם "ספק - אסור, ספק ספיקא - מותר". "ספק שם ספק אינו שם, ספק חי ספק מת..."
סת"ם	ראשי תיבות של ספר תורה, תפילין ומזוזות. - כתבי קודש שקדושתם חמורה לעניין כמה דינים (גניזה, טומאה, דיני כתיבה וכדו'). "סופר סת"ם" - אדם שעיסוקו בכתיבת סת"ם.
סתם יינם, סתם יין (בגרות)	"יין נסך" הוא יין שנתנסך לעבודה זרה, ודינו, שהוא אסור בהנאה, מלבד יין שנתנסך לעבודה זרה, אסרו חכמים גם סתם יין של גוי, שאין יודעים אם נתנסך לעבודה זרה, וכן גם יין של ישראל שנגע בו גוי, מחשש שמא ניסכו הגוי לעבודה זרה.

מושג	ביאור
עובדין דחול	מעשים ועיסוקים של ימי חול, האסורים בשבת. ישנם דברים שחכמים אסרו אותם בשבת, אף על פי שאינם דומים למלאכה ואינם מביאים לידי מלאכה, כדי שלא ינהג אדם בשבת כדרך שהוא נוהג בחול. איסורים אלו נקראים "עובדין דחול".
עוללות	אשכולות ענבים שאין להם לא "כתף" ולא "נטף" אלא מעט גרגרי ענבים מפוזרים בהם, שאין בעל הכרם רשאי לקחתם, אלא עליו להשאירם לעניים.
עושק	אדם שהגיע לידו ממון ברשות הבעלים, אך כאשר תובעים הם ממנו להחזיר את הממון, הוא מסרב להחזירו. כגון: מי שלוה מחברו ואינו רוצה להחזיר את ההלוואה. וכן: מי ששאל חפץ מחברו ומסרב להשיבו לו.
עירוב חצרות (בגרות)	תיקון חכמים להתיר לטלטל בשבת בתוך חצר משותפת ומן הבית לחצר המשותפת ומן החצר המשותפת לבית, על ידי שכל דיירי החצר מניחים בערב שבת מזון בביתו של אחד מדיירי החצר. תיקון חכמים "עירוב חצרות", שעניינו: הנחת מזון בערב שבת על ידי דיירי החצר, בביתו של אחד מהם. על ידי כך נמצאת רשותם מעורבת, כאילו כולם מרוכזים באותה דירה שמונח בה מזון העירוב, וכל החצר על בתיה כאילו היא רשות אחת ואחידה.
עירוב תבשילין	כשחל יום-טוב בערב שבת, אסור לבשל ולהכין אוכל ביום-טוב עבור השבת. חכמים התירו להכין ולבשל ביום-טוב לכבוד שבת, אם הכין מעט אוכל בערב יום-טוב לכבוד שבת, ועל סמך זה מותר לו להמשיך לבשל ולהכין אוכל ביום-טוב לכבוד שבת. אוכל זה שמכין מערב יום-טוב לכבוד שבת פת וביצה וכדומה נקרא "עירוב תבשילין".
עירוב תחומין (בגרות)	תיקנו חכמים להתיר לאדם ללכת בשבת יותר מאלפיים אמה מחוץ לעיר או מחוץ ליישוב, על ידי הנחת מזון בערב שבת בתוך האלפיים אמה או בסיומם. התורה אסרה על אדם להתרחק בשבת יותר מאלפיים אמה מקצה העיר ואדם הרוצה ללכת בשבת יותר מאלפיים אמה מחוץ לעירו, עושה בערב שבת "עירוב תחומין", מניח בתוך האלפיים אמה, או בסיומם, מזון כשיעור שתי סעודות, ובכך הוא קונה שם שביתה בשעת כניסת השבת, כלומר, רואים את מקום הנחת העירוב כאילו שם הוא ביתו לשבת זו, ומותר לו ללכת בשבת מן העירוב והלאה אלפיים אמה.
על הניסים	תוספת בתפילת שמונה עשרה ובברכת המזון בימי חנוכה ופורים, שבה מודים לה' ומהללים אותו על תשועתו בימי גזירות היוונים- חנוכה ובימי מרדכי ואסתר- פורים.
עלינו לשבח	את תפילת "עלינו לשבח" אמרו "קדושי צרפת" בשעה שעלו על המוקד. בתפילה זו הם הביעו את אמונתם בה' ודחו אמונות זרות.
ערלה	פירות האילן הגדלים בשלוש שנים הראשונות מנטיעת האילן. פירות אלה אסורים באכילה ובהנאה.
עשרה בטבת	יום צום, בו החל המצור על ירושלים על ידי צבא נבוכדנאצר מלך בבל. מצור זה היה תחילתה של הפורענות שבסופה היו חורבן בית המקדש הראשון וגלות בבל. ביום זה קבעה הרבנות הראשית כיום לימוד וזיכור לזכר שישה מליון אחינו שנספו בשואת אירופה.
פאה	אחת ממתנות עניים. בעל השדה חייב להשאיר לעניים תבואה או פירות בקצה שדהו שנאמר "לא תכלה פאת שדך".
פדיון הבן	אדם מישראל נותן חמשה סלעים לכהן לשם פדיית בן בכור. מצות פדיון הבן חלה כאשר מתקיימים שלושה תנאים עיקריים: א. הבן הוא בכור לאמו ולא הייתה לפניו לידה או הפלה; ב. התינוק לא נולד בניחוח קיסרי; ג. האב אינו כהן או לוי, וכן האם אינה בת כהן או בת לוי. פדיון הבן נערך לאחר שלושים יום מהולדת הבן.
פורים דפרזים (בגרות)	פורים הנוהג בי"ד אדר נקרא "פורים דפרזים"- עיירות שאינן מוקפות בחומה, בניגוד ל"פורים דמוקפין" הנוהג בט"ו באדר, בערים המוקפות חומה מימות יהושע בן-נון.
פורים משולש (בגרות)	כשחל ט"ו באדר בשבת, נוהגים דיני פורים בערים המוקפות חומה בשלושת הימים: י"ד, ט"ו וט"ז.
פטר חמור	עיר שנוולד ראשון לאמו, חמור היוצא ראשון מרחם האתון. את הזכר הראשון שממליטה האתון, חייבים לפדות ולתת את הפדיון לכהן. לאחר הפדיון, אין קדושה לא בחמור ולא בפדיונו, אם אין בעל החמור רוצה לפדותו – עורף את ראשו וקוברו.
פיקוח נפש	הצלת אדם מסכנה העלולה לקפח את חייו. פיקוח נפש דוחה את כל מצוות התורה, פרט לשלוש עבירות חמורות: עבודה זרה, גילוי עריות ושפיכות דמים.
פיקוח נפש דוחה שבת	לשם הצלת אדם מסכנה העלולה לקפח את חייו - מחללים את קדושת השבת. שבת - ככל מצוות התורה (פרט לעבודה זרה, גילוי עריות ושפיכות דמים) - נדחית מפני סכנת נפשות, ואפילו ספק סכנה דוחה את השבת. לכן,

מושג	ביאור
	למשל, חולה שיש בו אפילו ספק סכנה - מחללים עליו את השבת.
פלג המנחה	מחצית הזמן שבין תחילת זמן מנחה קטנה לבין סוף היום. היום נחלק לשנים עשרה שעות זמניות. מחלקים את אורך היום - מעלות השחר ועד לצאת הכוכבים, ויש אומרים מהנץ החמה ועד לשקיעת החמה - לשנים עשר חלקים, וכל חלק השנים עשר מן היום נקרא שעה זמנית. זמנה של מנחה קטנה מתחיל מתשע וחצי שעות זמניות מתחילת היום ומסתיים בסוף השעה השתים עשרה. נמצא שיש שנים עשר שעות זמניות מתחילת זמן מנחה קטנה עד סוף היום. פלג המנחה הוא מחצית מאותו הזמן, כלומר: שעה ורבע לאחר תחילת זמן מנחה קטנה ולפני סוף היום.
פנים חדשות (בגרות)	שבע ברכות הנאמרים במשך שבעה ימים לחתן וכלה. כשאין בסעודה פנים חדשות - אורח שלא היה בשעת הנישואין או בסעודה הקודמת מברכים רק את הברכה השישית "אשר ברא ששון ושמחה" ואת ברכת הגפן.
פסולים לעדות	אנשים שאינם מהימנים ואינם מתקבלים כעדים או כדיינים. ביניהם: קטנים, אנשים שחשודים על הגזל או שאינם עוסקים ביישובו של עולם ("מפריחי יונים"), חסרי כבוד עצמי ("אוכל בשוק"), רשעים ועוד.
פסוקי דזמרה	מזמורים שונים מספר תהלים הנאמרים בתפילת שחרית בין ברכת "ברוך שאמר" לברכת "ישתבח". פסוקי דזמרה הן פרקי שבח ותהילה לבורא העולם, פרקים הלקוחים מספר תהלים, "פסוקי דזמרה" - יש ברכה פותחת לפנייהם וברכה חותמת לאחריהם. הברכה הפותחת היא ברכת "ברוך שאמר", והברכה החותמת היא ברכת "ישתבח".
פסח שני (בגרות)	קרבתן שהיה קרב ב - י"ד באייר על ידי מי שלא יכול היה להקריב את קרבן הפסח במועדו ב - י"ד בניסן. כגון שהיה אז טמא או שהיה בדרך רחוקה, וכן אם שגג או נאנס מכל סיבה שהיא. מועד זה של פסח שני, ניתן לבני ישראל בשנה השנייה ליציאת מצרים. הקב"ה ציוה אז שבני ישראל יקריבו את הפסח במועדו. אולם נמצאו אנשים שהיו טמאים ולא יכלו להקריב את קרבן פסח. הם באו בטענה אל משה: "למה נגרע מלהקריב את קרבן ה'". כשראה ה' שהם משתוקקים להקריב את קרבן הפסח בכל ליבם, נתן להם מועד שני לתקן את מה שחסרו בי"ד בניסן.
פסיק רישא	עיקרון בדיני שבת, העושה מלאכה מותרת, אבל בוודאי שעקב כך תיעשה גם מלאכה אסורה - אין לעשות גם את המלאכה המותרת. דין זה הוא דינו של ר' שמעון, הסובר כי אם ברור מראש שתיעשה מלאכת איסור יחד עם מלאכת ההיתר - אסור לעשותה.
פרה אדומה	פרה שכל שערותיה אדומות, שאפר שריפתה שימש לטהרתם של טמאי מתים.
פרובול (בגרות)	תקנת הלל הזקן, כשראה שנמנעים מלהלוות לעניים בשל שמיטת הכספים. עיקרון ההיתר: הקניית החוב לבי"ד אגב קרקע. משמעות המילה: "פרוז" - לפרז. "בולי-בוט" = עניים-עשירים.
פרט	פרט = עינב אחד או שניים, הנושרים מן האשכול, בשעת הבציר.
פרסום הנס	פרסום הנס. מספר תקנות חכמים נעשו בכדי לפרסם נס שנעשה באותו זמן, ביניהן: ארבע כוסות (נס יציאת מצרים), נרות חנוכה (נס פך השמן). חכמים החמירו במיוחד במצוות אילו, שיש בהם גם ממד של פרסום הנס.
פרשה סתומה	פרשה המתחילה בתוך שורה ולא בתחילתה (גם כאשר אין לפנייה באותה שורה אף מילה); ויש מפרשים: פרשה המתחילה באותה שורה בה הסתיימה הפרשה הקודמת.
פרשה פתוחה	פרשה המתחילה בתחילת שורה. ויש מפרשים: פרשה שהרווח שלפניה פתוח מצד אחד.
פרשת החודש	קוראים בשבת שלפני ראש חודש אדר. בחודש אדר היו מכריזים על השקלים ומודיעים לעם, שעליהם להביא את מחצית השקל עבור קרבנות הציבור, שהקריבו בבית המקדש.
פרשת זכור	קוראים בשבת שלפני פורים. העוסקת בזכירת מעשה עמלק, שהמן היה מזרעו. מצווה מן התורה לשמוע את פרשת זכור. הקורא בתורה והשומעים יכונו בלבם לצאת ידי חובת מצווה זו.
פרשת פרה	עוסקת בטהרה מטומאת מת על ידי אפר פרה אדומה. בזמן בית המקדש הייתה קיימת חובה להיטהר לפני הרגל, במדבר סיני שרפו את הפרה האדומה סמוך לחודש ניסן, כדי להזות באפר הפרה על בני ישראל מיד לאחר הקמת המשכן, כדי שיהיו טהורים ויכולו להקריב את קרבן הפסח.
פרשת שקלים	בשבת הסמוכה לראש חודש ניסן. בפרשה זו נאמר שחודש ניסן הוא הראש לחודשי השנה ומפורטים בו דיני קרבן פסח.

מורשג	ביאור
פת הבאה בכיסנין	מאפה או תבשיל מחמשת מיני דגן שברכתו בורא מיני מזונות, אך אוכל מאכל זה בכמות של 4 ביצים כ 230 גרם חייב בניטלת ידיים המוציא וברכת המזון.
פת נכרי	איסור אכילת פת שנאפתה על ידי גויים. חכמים גזרו שלא לאכול פת שאפו גויים, גם כאשר ידוע בוודאות שהפת אינה מכילה כל תערובת של איסור. סיבת האיסור היא, "כדי להתרחק מהגויים שלא יתערבו בהם ישראל ויבואו לידי חתנות", או "כדי שלא יהיה ישראל רגיל אצל הגוי במאכל ובמשתה ויאכילנו דבר טמא".
צום גדליה	יום תענית שחל בג' בתשרי. ביום זה מתענים על הריגתו של גדליה בן אחיקם ועל הצרות שאירעו לעם ישראל בעקבות הריגתו. הוא הופקד על ידי מלך בבל על שארית הפליטה של העם בארץ לאחר חורבן בית המקדש הראשון. לאחר הריגתו גלו כולם ונהרגו אלפים מישראל.
צום הרביעי\החמישי\השביעי\העשירי	תענית החלה בימים: י"ז בתמוז, ט' באב, ג' בתשרי וי' בטבת. ימים אלו נקבעו לימי תענית בשל מאורעות מצערים שאירעו בתאריכים אלו לעם ישראל: בשבעה עשר בתמוז מתענים על כי אירעו בו צרות רבות לעם ישראל: נשברו הלוחות לאחר מעמד הר סיני, בטל קרבן התמיד לפני חורבן בית המקדש, הובקעה חומת ירושלים על ידי האויבים, נשרפה התורה על ידי אפוסטמוס הרשע והועמד צלם בהיכל על ידי רשעי ישראל. בתשעה באב מתענים על כי ביום זה נחרב בית המקדש הראשון והשני, נגזר על אבותינו - יוצאי מצרים - שלא יכנסו לארץ, נלכדה ביתר ונחרשה ירושלים. בשלושה בתשרי מתענים על הריגתו של גדליה בן אחיקם ועל הצרות שאירעו לעם ישראל בעקבות הריגתו. לאחר הריגתו גלו כולם ונהרגו אלפים מישראל. בעשרה בטבת מתענים כי ביום זה החל המצור על ירושלים על ידי צבא נבוכדנצר מלך בבל. מצור זה היה תחילתה של הפורענות שבסופה היו חורבן בית המקדש הראשון וגלות בבל.
צער	אחד מחמשה דברים שעשוי להתחייב בהם מי שחבל בחברו: תשלום לנחבל עקב הכאב והסבל שגרם לו החובל.
צער בעלי חיים	האיסור לגרום סבל ועינוי לבעלי חיים כאשר אין בדבר צורך לבני אדם. אסור מן התורה לצער בעלי חיים. דינים רבים נאמרו שמטרתם למנוע צער בעלי חיים. כגון "עזוב תעזב עמו".
קביעת מזווה	מצווה לקבוע מזווה בפתחי הבתים והשערים, שנאמר (דברים יא, כ): "וכתבתם על מזוזות ביתך ובשעריך". יש לקבוע מזוזות בשערי החצרות, בפתח הכניסה לבית ובכל פתחי החדרים. מקום קביעתה של המזווה הוא בדופן הימני של הפתח מימינו של הנכנס לחדר או לבית. קובעים את המזווה בשליש העליון של הפתח, הברכה...: וציונו לקבוע מזווה".
קבלת שבת	מזמורים שונים מספר תהלים, בצרוף הפיוט "לכה דודי" ונוהגים לאומרם עם כניסת השבת. שישה פרקי תהלים פותחים את "קבלת שבת", כמניין ששת ימי המעשה. הראשון פרק: "לכו נרננה לה". לאחר מכן אומרים את הפיוט: "לכה דודי לקראת כלה, פני שבת נקבלה", שנתחבר על ידי המקובל רבי שלמה אלקבץ מצפת. "קבלת שבת" מסתיימת בשני מזמורי תהלים: "מזמור שיר ליום השבת", ו"ה' מלך גאות לבש".
קדושה	הנוסח שאומרים שליה הציבור והקהל בחזרת הש"ץ עם סיומה של ברכת "מחיה המתים", שבו מקדשים את השם באמירת: "קדוש, קדוש, קדוש ה' צבאות מלוא כל הארץ כבודו", "ברוך כבוד ה' ממקומו" ו"ימלוך ה' לעולם אלהיך ציון לדור ודור הללויה". בעת אמירת "קדושה" מכוונים שאנו מוכנים לקדש את שם ה'. יש לעמוד ברגליים צמודות, כמו שעומדים בעת תפילת שמונה עשרה.
קדיש	תפילה בשפה הארמית, הפותחת במלים: "יתגדל ויתקדש שמה רבא", שבה מקדשים את שם ה' ומתפללים ששמו יתגדל ויתקדש במהרה וכולם יכירו במלכותו. ה"קדיש" הוא "דבר שבקדושה" שנאמר רק ב"מנין" - עשרה אנשים מגיל בר מצווה ומעלה, קיימים סוגים שונים של קדיש: "קדיש יתום" - קדיש הנאמר על ידי יתום (או על ידי אדם אחר) לעילוי נשמת אדם שנפטר "קדיש דרבנן" - קדיש הנאמר לאחר לימוד תורה שבעל פה; "קדיש תתקבל" - קדיש בתוספת המלים: "תתקבל צלותהון ובעותהון...", הנאמר בסיום התפילה. קדיש "תתקבל" נקרא גם "קדיש שלם"; "חצי קדיש" - קדיש המסתיים ב"דאמירן בעלמא ואמרו אמן". "קדיש הגדול" - קדיש בנוסח מורחב, הנאמר בבית הקברות.
קידוש	ברכה הנאמרת על כוס יין בשבת וביום טוב. "מצוות עשה מן התורה לקדש את יום השבת בדברים, שנאמר: 'זכור את יום השבת לקדשו', כלומר, זכרהו זכירת שבת וקידוש וכו'. מדברי סופרים - לקדש על היין" (רמב"ם הלכות שבת פרק כט, הלכות א - ו). אסור לטעום מאומה מזמן כניסת השבת ועד לאחר הקידוש. כאמור, על הכוס של הקידוש להכיל לפחות "רביעית" יין. לפני הקידוש מדיחים היטב את הכוס במים מבפנים ומבחוץ.
קידוש החודש	קביעת יום ראשון לחודש, הכרזת ראש בית הדין על היום שנקבע לראש חודש. כששני עדים היו רואים את הלבנה בחידושה בליל שלושים לחודש, היו באים לבית הדין הגדול (הסנהדרין) שבירושלים ומעידים בפניהם על כך. בית הדין היה בודק אותם, ולאחר שמצא כי עדותם נכונה, היה נשיא בית הדין מכריז, שיום השלושים מקודש, ושהוא הראשון לחודש הבא, והחודש שעבר "חסר" - בן עשרים ותשעה יום.

מיושג	ביאור
קריאת שמע	חובת קריאת שלוש פרשיות: פרשת "שמע ישראל", פרשת "והיה אם שמוע" ופרשת ציצית, ק"ש ואומרים פעמיים בכל יום, בערב ובבוקר. "בשכבך" - בזמן שכיבה, "ובקומך" - בזמן קימה, כלומר: בערב ובבוקר. על האדם לקרוא את קריאת שמע בכוונה, באימה וביראה נוהגים לקרוא את הפסוק הראשון של קריאת שמע בקול רם, כדי לעורר את הכוונה. נוהגים גם לכסות את העיניים בכף יד ימין, כדי להסיח את הדעת ממה שקורה מסביב ולהתרכז במלוא תשומת הלב. הקורא את קריאת שמע, צריך להשמיע לאוזניו את המילים.
קשר קיימא	קשר הנעשה לעמוד ימים רבים, ואסור לקושרו בשבת. כגון: קשר כפול.
ראשית הגז	מי שיש לו חמש כבשים לפחות וגזית כל אחת מהן משקלה 12 סלעים (כ-230 גרם) לפחות, חייב ליתן צמר מראשית הגז לכהן. חכמים תיקנו שיעור למצווה זו משקל 5 סלעים (96 גרם) מכל הגיזה. מצווה זו נוהגת רק בארץ ישראל וגם בזמן הזה.
רביעית	שעור של 87 גרם. שיעור זה מחייב ברכה אחרונה על משקאות. בקידוש חייבים לשותות רביעית יין וכן במצוות 4 כוסות בליל הסדר.
רבנן	א. כינוי לדעה המובאת במשנה, שלא נזכר שם אומרה. ב. דעת הרבים (או דעה מקובלת), בניגוד לדעתו של חכם יחיד.
ריבית	תוספת על סכום ההלוואה שהמלווה לוקח מן הלווה כתמורה על ההלוואה. בספר ויקרא נאמר: "וכי ימוך אחיך ומטה... את כספך לא תתן לו בנשך, ובמרבית לא תתן אכלך...". כמו כן חז"ל הרחיבו את איסור ריבית כדי ליצור סייג לאיסור התורה, ואסרו אף אבק ריבית.
ריבית דברים (בגרות)	ריבית שהלווה נותן למלווה לא בכסף או בשווה כסף, אלא בדיבורים. איסור ריבית כולל לא רק קבלת תוספת כסף או שווה כסף על ההלוואה, אלא כל דבר שעושה הלווה למען המלווה, שאילו לא קיבל ממנו הלוואה לא היה עושה אותו, ואפילו אם מה שעושה עבורו הוא פעולת דיבור בלבד, הרי זה ריבית. לכן, אסור ללווה לכבד את המלווה בדברים, לקלוט ולשבחו או להשכים לפתחו.
רכילות (בגרות)	דיבורים העלולים לגרום לשנאה ולמחלוקת בין אדם לחברו, למרות שדברי אמת הם (ואין בהם הוצאת שם רע) וגם אין בהם כל גנאי לאדם שמספרים עליו (ואין בהם לשון הרע). אסור מן התורה לספר דברי רכילות, שנאמר "לא תלך רכיל בעמך".
רשות היחיד	מקום ששטחו לפחות ארבעה טפחים על ארבעה טפחים והוא מוקף מחיצות שגובהן לפחות עשרה טפחים. גם מקום שהוא גבוה או נמוך מסביבתו עשרה טפחים ושטחו לפחות ארבעה טפחים על ארבעה טפחים נחשב כרשות היחיד.
רשות הרבים	מקום שרוחבו לפחות שש עשרה אמות, פתוח משני צדדיו, בלתי מקורה ורבים מצויים בו. ישנן דעות, שרק המקומות שעוברים בהם שישים ריבוא (שש מאות אלף בני אדם) נחשבים כרשות הרבים. אסור להוציא חפצים בשבת מרשות היחיד לרשות הרבים, או להכניס מרשות הרבים לרשות היחיד, ואם הוציא או הכניס בשוגג - חייב חטאת, במזיד - חייב כרת (אם לא התרו בו) וסקילה (אם התרו בו). כמו כן, אסור בשבת לטלטל חפצים ד' אמות בתוך רשות הרבים.
שאלת גשמים	ברכה הנאמרת בברכת השנים "ותן טל ומטר" מתחילים לבקש מז' בחשוון ומסיימים ביום טוב ראשון של פסח.
שבות	סייגי חז"ל למצוות השבת התורה חייבה את חכמי התורה לעשות "משמרת למשמרתה" - סייגים למצוותיה. הסייגים שחז"ל גזרו בענייני שבת נקראו "שבות".
שבע ברכות (בגרות)	ברכת חתנים, שבע הברכות שמברכים בשעת הכניסה לחופה, וכל סעודה מסעודות שבעת ימי המשתה - אם יש "פנים חדשות". שבע הברכות הן: א. "בורא פרי הגפן"; ב. "שהכל ברא לכבודו"; ג. "יוצר האדם"; ד. "אשר יצר את האדם בצלמו, בצלם דמות תבניתו, והתקין לו ממנו בנין עדי עד, ברוך אתה ה', יוצר האדם"; ה. "שוש תשיש ותגל עקרה בקבוץ בניה לתוכה במהרה בשמחה, ברוך אתה ה', משמח ציון בבניה"; ו. "שמח תשמח רעים אהובים כשמחך יצירך בגן עדן מקדם, ברוך אתה ה', משמח חתן וכלה"; ז. "אשר ברא ששון ושמחה, חתן וכלה. אין מברכים "שבע ברכות", אלא בעשרה.
שבע דנחמתא (בגרות)	כינוי לשבע ההפטרות שמפטירים בנביא, לאחר קריאת התורה, בשבע השבתות שבין תשעה באב לראש השנה, העוסקות בנבואות נחמה ובחזון הגאולה, כפי שיהיה באחרית הימים.
שבע מצוות בני נח	שבעה דברים שנצטוו בהם כל אומות העולם, והם: א. איסור עבודה זרה; ב. איסור קיללת ה'; ג. איסור שפיכות דמים; ד. איסור גילוי עריות; ה. איסור גזל; ו. איסור אבר מן החי; ז. למנות דיינים.
שבעה נקיים	זב או זבה מצווה לספור שבעה ימים נקיים (=ללא ראיית מראה טמא) בטרם יוכלו לטבול במקווה טהרה. במידה

מושג	ביאור
	ונראה מראה טמא באחד מימים אלו, יש לפתוח בספירה חוזרת.
שבת הגדול	כינוי לשבת שלפני חג הפסח. השבת שלפני חג הפסח נקראת "שבת הגדול", מפני הנס הגדול שנעשה בה. בשבת שלפני היציאה ממצרים, בני ישראל התאזרו עוז ואומץ ולקחו על פי ציווי ה' "שה לבית אבות, שה לבית", ששימש כאליל של מצרים, וקשרוהו אל כרעי מטותיהם על מנת להקריבו ביום הארבעה עשר בניסן כקרבן פסח. הדבר העלה את חמתם של המצרים, אך נבצר מהם להרע לבני ישראל, והוא הנס הגדול שהתרחש בשבת זו. טעם נוסף לשם "שבת הגדול" הוא, שבשבת זו קוראים בהפטרה את דברי מלאכי, אחרון הנביאים: "הנה אנכי שולח לכם את אליה הנביא לפני בוא יום ה' הגדול והנורא". בשבת זו נוהג רב הקהילה לדרוש בענייני חג הפסח
שבת החודש	כינוי לשבת שלפני ראש חודש ניסן, או לשבת שבה חל ראש חודש ניסן, שקוראים בה בתורה את פרשת החודש.
שבת זכור	כינוי לשבת שלפני פורים, שקוראים בה בתורה את פרשת זכור. בשבת זכור מוציאים שני ספרי תורה. בספר התורה הראשון קוראים את פרשת השבוע, ובספר התורה השני קוראים את פרשת זכור (דברים כ"ה, י"ז – י"ט). תוכנה של פרשת זכור הוא, זכירת מעשה עמלק שהמך היה מזרעו.
שבת חזון	כינוי לשבת שלפני תשעה באב. השבת שלפני תשעה באב נקראת "שבת חזון", על שם ההפטרה שמפטירים בה: "חזון ישעיהו בן אמוץ" בנבואת ישעיהו מובעת תוכחה קשה על חטאי עם ישראל, שסרחו מדרך הישר.
שבת מברכים	כינוי לשבת שלפני ראש חודש, שבה אומרים את "ברכת החודש". בשבת שלפני ראש חודש (מלבד השבת שלפני ראש חודש תשרי), לפני תפילת מוסף, אומרים את "ברכת החודש". "ברכת החודש" היא הכרזה מתי יחול ראש חודש הבא, ותפילה שיחדש ה' עלינו את החודש הבא לטובה ולברכה.
שבת נחמו	כינוי לשבת שאחרי תשעה באב. השבת שלאחר תשעה באב נקראת "שבת נחמו" - על שם ההפטרה שמפטירים בה: "נחמו נחמו עמי". הפטרה זו הינה הראשונה מ"שבע דנחמתא"
שבת פרה	כינוי לשבת שלאחר "שבת זכור", שקוראים בה בתורה את פרשת פרה. פרשת פרה עוסקת בטהרה מטומאת מת על ידי אפר פרה אדומה. בזמן בית המקדש הייתה קיימת חובה להיטהר לפני הרגל ולכן קוראים פרשה זו, העוסקת בטהרה, כאשר מתקרב חג הפסח.
שבת שובה, שבת תשובה	כינוי לשבת שבין ראש השנה ליום הכיפורים. השבת שחלה "בין כסה לעשור" נקראת "שבת שובה", על שם ההפטרה שמפטירים בשבת זו, הלכותה מדברי הנביא הושע (פרק יד): "שובה ישראל עד ה' אלקיך, כי כשלת בעוונך". שבת זו נקראת גם "שבת תשובה", כיון שהיא חלה ב"עשרת ימי תשובה". כמו כן נוהג שהרב דורש בשבת זו בפני הציבור וקורא לחזרה בתשובה ולהתעלות בעבודת ה'.
שבת שירה	שבת פרשת "בשלח", השבת שקוראים בה בתורה את "שירת הים": "אז ישיר משה ובני ישראל...".
שבת שקלים	כינוי לשבת שלפני ראש חודש אדר, או לשבת שבה חל ראש חודש אדר, שקוראים בה בתורה את פרשת שקלים. בחודש אדר היו מכריזים על השקלים ומודיעים לעם שעליהם להביא את מחצית השקל עבור קרבתות הציבור שהקריבו בבית המקדש.
שילוח הקן	מצוות שילוח נקבת העוף מן הקן בטרם יקח לו האדם את הביצים או את האפרוחים. אדם שמוצא קן ציפור, אסור לו ליטול את האפרוחים או את הביצים ללא שילוח האם תחילה. ומצוות עשה לשלח את האם ולאחר מכן ליטול את האפרוחים או את הביצים, שנאמר: "כי יקרא קן ציפור לפניך בדרך.. והאם רובצת על האפרוחים או על הביצים, לא תקח האם על הבנים. שלח תשלח את האם ואת הבנים תקח לך".
שיר של יום	פרק תהלים קבוע לכל יום ויום מימות השבוע, שאותו היו הלויים אומרים בבית המקדש בזמן הקרבת קרבן התמיד של שחר ובזמן הקרבת קרבן התמיד של בין הערביים. הלויים היו אומרים מזמור מספר תהילים הנקרא "שיר של יום". לכל אחד משבעת ימי השבוע נקבע מזמור אחר. היום אומרים את "שיר של יום" בסוף תפלת שחרית.
שכחה	מי ששכח שיבולים בשדה - שיבולים יחידות בשעת הקצירה, או אלוהם שלימה בשעת אסיפת העומרים, אסור לו לחזור ולקחתן. עליו להשאין במקומן עבור העניים. דין זה נוהג גם באילנות ובכרם.
שלושת ימי הגבלה	שלושת הימים שלפני חג השבועות: ג', ד' וה' סיוון. שלושת הימים שלפני חג השבועות נקראים "שלושת ימי הגבלה" "שלושת ימי הגבלה" הם ימי הכנה לחג השבועות, כשם שבני ישראל הכינו את עצמם שלושה ימים לפני מתן תורה.
שמיטת כספים	במקביל לשמיטת הקרקעות בשביעית, יש לשמוט את כל החובות הכספיים, והכוונה שאין אדם חייב יותר לחברו ממון כלשהו. למעשה, כיום ישנה תקנת ה"פרוזבול" המונע את האפשרות לבטל את החוב. משום שבדור קדום

מיושג	ביאור
	בתקופת הלל, ראה הלל שהעם נמנע מלהלוות כסף בגלל שמירת הכספים, הלך ותיקן את הפרזבול.
שנה מעוברת (בגרות)	שנה שיש בה שלושה עשר חודש. כדי להתאים את שנת הלבנה לשנת החמה - שכן חגיגו, הקבועים בימים מסוימים בחודש, קשורים גם בתקופת החמה - חישבו ומצאו שבמחזור של תשע עשרה שנה מצטרפים ההפרשים ביניהם לשבעה חודשים, כלומר, שבכל תשע עשרה שנים צריך להוסיף שבעה חודשים. מכאן קבעו, שבכל מחזור של תשע עשרה שנים תהיינה שבע שנים מעוברות - בנות שלושה עשר חודש, ושתיים עשרה שנים פשוטות - בנות שנים עשר חודש. השנים המעוברות נקבעו בתוך המחזור בסדר דלקמן: השלישית, השישית, השמינית, האחת עשרה, הארבע עשרה, השבע עשרה והתשע עשרה; כלומר, שבשנים הללו יש שני חודשי אדר, אדר ראשון ואדר שני (שנת ה' תשל"ט הייתה השנה הראשונה של מחזור ש"ג (303) מבריאת העולם. בשנת ה' תשנ"ח יתחיל מחזור ש"ד).
שנה מעוברת (בגרות)	כאשר השנה מעוברת, נחוג הפורים באדר השני, ואילו תאריך הפורים באדר הראשון אינו נחוג, אך מצויין בקצת שמחה. (אי אמירת תחנון וכדו').
שנה פשוטה (בגרות)	שנה שיש בה 12 חודשים השונה משנה מעוברת שיש בה 13 חודשים.
שניות לעריות	עריות האסורות מדברי סופרים, כגון: אם אמו, אם אביו, כלת בנו, כלת בתו ועוד. בנוסף לאיסור העריות האסור מן התורה אותן הנשים שאסרום חכמים כדי להרחיק את האדם מן העריות האסורות מן התורה נקראות "שניות לעריות". כמו כן, נקראות הן "איסור מצווה", משום שמצווה לשמוע בקול חכמים, שנאמר (דברים י"ז, י"א): "לא תסור מן הדבר אשר יגידו לך ימין ושמאל".
שניים מקרא ואחד תרגום	קריאת פסוקי פרשת השבוע פעמיים במקורם, ופעם אחת בתרגום אונקלוס. מלבד שמיעת קריאת הפרשה בבית הכנסת, חייב אדם לקרוא פעמיים את פסוקי הפרשה, ופעם אחת, בהסבר ופירוש, את תרגום אונקלוס. במסכת ברכות (ח') מובא: "אמר רבי יוחנן: כל המשלים פרישיותיו עם הציבור שניים מקרא ואחד תרגום, מאריכים לו ימיו ושנותיו".
שנת היובל	השנה החמישים, אחר מחזור של שבע שמיטות. מצוות היובל כוללת מספר עניינים: א. מצות שחרור עבדים עבריים, ב. מצוות השבת השדות לבעלים, ג. מצוות שמיטת קרקעות, ד. מצוות תקיעת שופר ביום הכיפורים שבשנת היובל; ה. מצוות קידוש שנת היובל. בעת הקידוש היו הסנהדרין מברכים ברכת "לקדש השנים". מצוות היובל נוהגת מן התורה רק בזמן שכל ישראל יושבים בארץ ישראל, כשחזרו ישראל מגלות בבל, לא שבו כל השבטים, לכן לא נהגו דיני שנת היובל.
שעות זמניות (בגרות)	שעות שאורכן משתנה בהתאם לאורכו של היום; מחלקים את אורך היום - מעלות השחר ועד לצאת הכוכבים, ויש אומרים מהנץ החמה ועד לשקיעת החמה - לשנים עשר חלקים, וכל חלק השנים עשר מן היום נקרא "שעה זמנית". נמצאת השעה הזמנית של היום ארוכה בימות הקיץ הארוכים מהשעה המקובלת, וקצרה ממנה בימות החורף הקצרים.
שעטנז (בגרות)	איסור לבישה או התכסות באריג שנעשה מחוטי צמר ופשתן יחד. נאמר בתורה: "לא תלבש שעטנז צמר ופשתים יחדו" - הימצאותו של חוט פשתן אחד בבגד צמר או של חוט צמר אחד בבגד פשתן, אוסרת בגדים אלו באיסור שעטנז ואסור ללובשם או להתכסות בהם.
תוך כדי דיבור	תוך שיעור הזמן הנדרש לאמירת המילים: "שלום עליך רבי". "תוך כדי דיבור - כדיבור דמי". כלומר: א. הפסק בשיעור זמן של "תוך כדי דיבור" - אינו נחשב להפסק. לדוגמא: אדם יכול לחזור בו מדבריו הראשונים בשיעור זמן של תוך כדי דיבור.
תולדה	מלאכה הדומה לאב מלאכה באופן עשייתה ולא בתכלית, או מלאכה הדומה לאב מלאכה בתכלית בלבד ונעשית באותו גוף. מבחינת חומרה אין הבדל בין אב לתולדה ושניהם אסורים מן התורה.
תחום שבת	התחום שממנו אסור לאדם לצאת בשבת. בתורה נאמר: "אל יצא איש ממקומו ביום השביעי". כלומר: התורה אסרה לצאת אל מחוץ לגבול העיר יותר משנים עשר מיל. תחום שבת הוא אלפיים אמה. כדי להתיר הליכה למרחק גדול יותר מאלפיים אמה, ניתן לעשות "עירוב תחומין" (עיינו ערך).
תחומין, תחום שבת (בגרות)	חובת הוספה מן החול על הקודש בכניסתו וביציאתו של יום השבת, בכניסתם וביציאתם של ימים טובים ובכניסתו וביציאתו של יום הכיפורים.
תיקון הגשם	תפילה הנאמרת לפני מוסף בשמיני עצרת. בתפילה פיוטים ובקשות לעניין הורדת גשמים. מזמן זה מתחילים לומר "משיב הרוח ומוריד הגשם".
תיקון הטל	תפילה הנאמרת לפני מוסף של שביעי של פסח. בתפילה פיוטים ובקשות לעניין הטל. מזמן זה מפסיקים בבקשת

מיושג	ביאור
	הגשמים ומתחילים " מוריד הטל".
תיקון ליל שבועות	בליל שבועות ערים כל הלילה, ואומרים סדר תיקון הכולל: פרקי תורה, נביאים, כתובים, משנה, גמרא וזוהר ותר"ג מצוות.
תענית אסתר	יום צום החל ב"ג באדר. ב"ג באדר, בימי מרדכי ואסתר, נקהלו היהודים כדי להלחם באויביהם ולהינצל מידם. באותו יום צמו היהודים והתפללו לה' שיושיעם מצרתם. על כן גם אנו צמים ביום זה. יש הסוברים שתענית זו היא לזכר צומה של אסתר המלכה.
תענית בכורים, תענית בכורות (בגרות)	הבכורים חייבים לצום בערב פסח, זכר לנס שעשה הקב"ה לבכורי בני ישראל במצרים, שהרג את בכורי מצרים ואת בכורי בני ישראל הציל. נהוג שאב שיש לו בן בכור שטרם הגיע למצוות צם עבור בנו. מותר לבכורים לאכול ביום זה בסעודת מצווה, כגון: סעודת ברית מילה, או סעודה הנערכת לרגל סיום מסכת.
תפילה קצרה	א. תפילה שאדם מתפלל במקום סכנה. אדם שמהלך במקום סכנה, כגון במקום שמצויים ליסטים או חיות, והגיע זמן תפילה, מתפלל תפילה קצרה, שנוסחה: "צרכי עמך מרובים ודעתם קצרה, יהי רצון מלפניך ה' אלהינו, שתתן לכל אחד ואחד כדי פרנסתו, ולכל גוויה וגוויה די מחסורה, והטוב בעיניך עשה. ברוך אתה ה' שומע תפילה". וכשיגיע למקום ישוב יחזור ויתפלל תפילה כתיקונה.
תפילין דרבנו תם	תפילין שפרשיותיהם ערוכות כפי הסדר שקבע רבנו תם: "קדש לי", "והיה כי יביאך", "והיה אם שמע", "שמע", להבדיל מן התפילין הרגילות והמקובלות הנקראות "תפילין של רש"י", שבהם הפרשיות ערוכות לפי הסדר הכתוב בתורה: "קדש לי", "והיה כי יביאך", "שמע", "והיה אם שמע". הלכה שיש להניח תפילין של רש"י והמחמירים מניחים גם תפילין ע"פ סדר פרשיותיו של ר"ת.
תפילת הבינונו (בגרות)	תפילת שמונה עשרה מקוצרת מברכותיה האמצעיות. נוסח "תפילת הבינונו" הוא: "הבינונו ה' אלהינו לדעת דרכיך, ומול את לבבנו ליראתך, ותסלח לנו להיות גאולים, ורחקנו ממכאובינו, ודשנונו בנאות ארצך, ונפוצותינו מארבע תקבץ, והתועים על דעתך ישפטו, ועל הרשעים תניף ידך, וישמחו צדיקים בבנין עירך ובתיקון היכלך ובצמיחת קרן לדוד עבדך ובעריכת נר לבן ישי משיחך, טרם נקרא אתה תענה. ברוך אתה ה' שומע תפלה".
תפילת הדרך	תפילה הנאמרת על ידי היוצא לדרך. בנוסח תפילת הדרך כלולה בקשה לה' שישמור עלינו בדרך מכל מיני פורענויות ושיסייע לנו להגיע למחוז חפצנו לשלום. נוהגים להוסיף לאחר תפילת הדרך פסוקים שבהם מוזכרים שמירת ה' ותשועתו מכל צרה. תפילת הדרך נאמרת רק כאשר מרחק הליכה או נסיעה של פרסה (לפחות) או זמן נסיעה של 72 דקות.
תפילת נדבה	תפילות כנגד קרבנות נתקנו, ולכן אין אדם רשאי להתפלל שחרית ומנחה פעמיים. אך אדם יכול להתפלל תפילת עמידה בתנאי שיחדש בתפילה זו בקשה.
תפילת שמונה עשרה	תפילת העמידה שמתפללים שלוש פעמים בכל יום מימות החול. תפילת שמונה עשרה נחלקת לשלושה חלקים: שלוש הברכות הראשונות כוללות שבחי ה', שלוש הברכות האחרונות הן הודאה לה', והברכות האמצעיות הם בקשת צרכינו. את נוסח תפילת שמונה עשרה קבעו אנשי כנסת הגדולה. אנשי כנסת הגדולה קבעו שמונה עשרה ברכות בסדר התפילה. כששהתה הסנהדרין ביבנה, לאחר חורבן בית המקדש השני, נוספה ברכת "ולמלשינים", הנקראת "ברכת המינים". מאז כוללת התפילה תשע עשרה ברכות, אולם נשאר לה השם: "תפילת שמונה עשרה".
תפילת תשלומין	תפילה נוספת, בתורת השלמה, שחייב להתפלל מי ששגג או נאנס מלהתפלל את אחת התפילות. מי שלא התפלל שחרית, מנחה או ערבית, אם לא עשה זאת במזיד, מתפלל פעמיים את תפילת שמונה עשרה בתפילה הסמוכה. את תפילת שמונה עשרה הראשונה הוא מתפלל לשם חובת התפילה שהוא חייב בה באותה שעה. את תפילת שמונה עשרה השנייה הוא מתפלל בכוונת תשלומין לתפילה שהחסיר. תפילת תשלומין נאמרת רק בעת התפילה הסמוכה בלבד. כגון, אם לא התפלל תפילת שחרית, יש לה תשלומין במנחה, אך אין לה תשלומין בתפילת ערבית שאחריה.
תקיעות דמיושב, תקיעות דמעומד (בגרות)	"תקיעות דמיושב" - סדר התקיעות שלפני תפילת מוסף של ראש השנה. תקיעות אלו נקראות "תקיעות דמיושב", לפי שמותר לשומעם ביישיבה; "תקיעות דמעומד" - התקיעות שעל סדר הברכות: מלכויות, זכרונות ושופרות, שבתפילת מוסף.
תקנת השבים	תקנה שנועדה להקל על גולים ששבים בתשובה, כדי שלא ימנעו מחזרה בתשובה מתוך קשיים בהשבת הגזילות. מדין תורה, חייב הגולן להשיב את הגזילה שגזל, אולם, פעמים והגזילה נעשית חלק ממבנה מורכב, כגון: אדם שגזל קורה, ובנה אותה בתוך ביתו (כלומר, שהקורה נעשתה לחלק מבית). מדין תורה, חייב הגולן להרוס את ביתו ולהשיב את הגזילה. אולם, חז"ל ברצותם להקל על בעלי תשובה, כדי שלא ימנעו מחזרה בתשובה מתוך קשיים בהשבת הגזילה, תיקנו, כי במקרים כאלה לא יצטרך הגולן להרוס את ביתו כדי להשיב

[illegible]

[illegible]

[illegible]

מונחים ומבוא לתושב"ע

עפ"י חוברת תורה מסיני

ושאלות שהופיעו בבגרויות

מובנה	ביאור
אותיות גדולות וקטנות	במספר מקומות בתורה אנו מוצאים אותיות גדולות ואותיות קטנות כמו למשל במילה בראשית או ויקרא וכדומה. רשימה מפורטת של כל האותיות הגדולות או הקטנות ניתן למצוא במסורה שבתחילת דברי הימים.
אותיות תלויות	אנו מוצאים בתנ"ך מלים שחלק מאותיותיהן מופיעות מעל השורה. תופעה זו, קיימת בארבע מקומות בתנ"ך שנים בספר איוב: "רשעים", "מרשעים" ושנים בספר שופטים: "מנשה", "מיער". חז"ל ניסו למצוא טעמים לתופעה זו.
איסור "לא תוסיף" וגזרות חכמים	אסור לבית דין להוסיף מצוות על דברי התורה, בין תורה שבכתב בין תורה שבעל פה. למעט סייגים שחכמים פסקו שהם יכולים להויעל בשמירת התורה.
אסמכתא	דרשה שאינה מעיקר לשון הכתוב. וחכמים סמכו למקראות אלו דינים שונים מדאורייתא או מדרבנן, על אף שאותם המקראות אינם המקורות שמהם נלמדו אותם הדינים. לדוגמא: נשים פטורות מן הסוכה מהלכה למשה בסיני, והסמיכו חכמים את פטורן לפסוק: "האזרח" - להוציא את הנשים. וכן: קטן שהגיע לחינוך, אינו חייב במצוות ראיה, אלא מדרבנן, משום מצוות חינוך, והסמיכו חכמים את חיובו לפסוק: "יראה כל זכורך" - לרבות קטן שהגיע לחינוך שחייב בראיה.
בית הדין הגדול שבירושלים	לפי הרמב"ם בית הדין הגדול שבירושלים מהווה את עמוד ההוראה והחוק בעם ישראל.
בית יוסף שולחן ערוך	רבי יוסף קארו בעל השולחן ערוך נולד בספרד 1488, עלה לא"י והתיישב בצפת. בית יוסף – פירוש לארבעה טורים והבאת המקורות להלכה מהגמרא והראשונים. הפסיקה ההלכתית של הבית יוסף רבי יוסף קארו מסתמך על שלושת עמודי ההוראה והם הרי"ף הרמב"ם והרא"ש ובכל מקום ששניים מסכימים לדעה אחת פסק הלכה כמותם. ובמקום שאחד לא גילה דעתו והשניים חלוקים, הסתמך על דעת רב מהפוסקים הרמב"ן, רשב"א רא"ש ועוד. לאחר שסיים רבי יוסף קארו את ספרו עשה קיצור לבית יוסף מבלי הזכרת מקורות ובכך נקרא השולחן ערוך ומאז הוא הספר המוסמך ביותר להוראת ההלכה הפסוקה.
בן איש חי	ספרו של רבי יוסף חיים מבגדד. בספר שני חלקים: חלק דרשות וחלק הלכות. חלק ההלכות ערוך במתכונת דרשות ע"פ פרשת השבוע. סיבת חיבורו משום אין לב ההמון נמשך אחר הלכות, ולכן קישר את הדרשות המשלכות אגדה ומוסר וביחד את ההלכות.
בנין אב מכתוב אחד ומבנין אב משני כתובים	בניין אב - לומדים עניין אחד מעניין אחר באמצעות מכנה משותף שיש בין שני הדברים. בנין אב מכתוב אחד "לא יקום עד אחד באיש" וכי עד זה לא ברור שהוא אחד אלא תלמוד לומר "אחד" זה בנין אב שכל מקום שכתוב "עד" הכוונה לשניים עד שיאמר הכתוב שהכוונה לאחד. בנין אב משני כתובים בעניין זה אנו מוצאים תכונות משותפות לשני הדינים ולומדים ע"פ תכונות אלה דין כללי שיכול על כל בעלי התכונות הזהות.
בעל הטורים	רבי יעקב בן אשר בנו השלישי של הרא"ש, נולד בשנת 1270 באשכנז וחיבר את ספר הטורים. הספר מחולק לפי נושאים ובכל נושא הביא רבי יעקב את פסק ההלכה אך בשונה מהרמב"ם הוא הביא את מקורותיו לכל פסקי ההלכות. ספר הטורים מחולק לארבעה חלקים אורח חיים- עוסק בסדר היום, סדר יום השבת, סדר מועדות. יורה דעה – להורות את בני ישראל המותר והאסור ועוסק בענייני שחיטה, בשר וחלב מזוזה כלאים ועוד. אבן העזר- דיני אישות ומשפחה. חושן משפט – סדרי בית דין דיני ממונות ונזיקין. יש פעמים שחולק על קודמיו ואף על אביו וכך הרא"ש ובנו נחשבים כשני פוסקים עצמאיים. מטרת כתיבת הספר- בדומה לרמב"ם חשש שעקב טרדות העם והצרות הפוקדות אותו, לא יוכל להשקיע בלימוד ולכן יתכנו ספקות בעניינים שונים וחיבר את ספרו תוך כדי הבאת המקורות, בכדי שהלומד יוכל לעמוד על אמיתות דבריו.
גזירה שווה	גזרה שווה - מילה זוהי בשני מקורות שונים. באמצעות לומדים דינים משותפים לשני המקומות. לימוד עניין אחד מעניין אחר על-ידי מילים זהות. בשונה מדרך הלימוד של בנין אב הנסמך על דמיון מהותי בין המלמד והנלמד, בניגוד לקל וחומר מידה זו אינה הגיונית. ועל כן אין אדם דן גזרה שווה מעצמו, אלא אם כן קיבלה מרבו עד למשה מסיני. לדוגמא: נאמר בקידוש אישה: "כי יקח איש אישה", ונאמר בקניין שדה: "כסף השדה קח ממני", מה קיחה האמורה בקניין שדה - בכסף, אף קיחה האמורה בקידוש אישה - בכסף. הקש הכתוב לימוד עניין אחד מעניין אחר, על-ידי שכתובים זה ליד זה בתורה. כגון "אחיך העברי או העבריי" - מקיש עברי לעבריי.
גזירות אדרינוס	לאחר מרד בר כוכבא נפילת ביתר וחורבנה של יהודה הסנהדרין גלתה מיבנה לגליל, אנדריאנוס גזר גזרות קשות על היהודים, ובמיוחד איסור לימוד תורה והסמכה של חכמים. רבים מהחכמים נפלו על קידוש השם עקב הגזרות הללו. כמו למשל, ר' עקיבא. בעקבות הגזרות מתערערים החיים הרוחניים והחומריים בעם. תלמידי ר' עקיבא, ממשיכי הדור, מקימים את המרכז הרוחני החדש באושא שבגליל.
גזירות תקנות	תקנות - דברים שתיקנו חכמים, ושאינ בהם לא תוספת ולא גירעון במצווה כלשהי, אלא לתועלת לבני אדם או לתקנת החברה. דוגמה: תקנת פרוזבול, כדי שאנשים לא יימנעו מלהלוות לזולת מחשש שמטת החוב גזרות - דינים שחכמים קבעו בכל דור ודור, כדי לעשות סייג שלא לעבור על איסורי תורה. דוגמה: איסור בשר עוף בחלב. מן התורה אסור רק איסור בשר בקר בחלב, וחכמים אסרו בשר עוף בחלב, כדי להרחיק את האדם

מיונה	ביאור
	מלאכול בשר בקר בחלב.
דבר כתוב ניתן להבינו בשתי דרכים – אלבו	ר' יוסף אלבו בעל ספר העיקרים מסביר כי החשיבות של התורה שבעל פה היא בכדי שלא ייפול שום ספק בהבנת התורה שבכתב. היות והרבה פעמים ניתן להבין את הכתוב בשתי דרכים, לכן צריך פירוש אחד מקובל ואחיד וזוהי התושבע"פ.
דינים דאורייתא	רמב"ם בהקדמתו למשנה מחלק את הספרות של התורה שבעל פה למספר ענפים: 1. דינים דאורייתא, פרושים מקובלים, הלכה למשה מסיני, פירושים מחודשים (1) פירושים מקובלים אלו ההסברים לכל הדברים הסתומים בתורה שמסר הקב"ה למשה בסיני, על פרושים אלו אין מחלוקת והם נלמדים מתוך אסמכתאות, ראיות או ע"י שימוש באחת מן המידות. (2) הלכה למשה מסיני - ההלכות שניתנו למשה בסיני, ושאינן להן קשר כלשהו לפסוק מסוים. דוגמה: שהתפילין יהיו מרובעים ושחורים, וכן שהרצועות תהיינה שחורות. (3) פירושים מחודשים בשונה מהפירושים הקודמים. הפירושים המחודשים אינם קבלה מסיני, אלא אלו הלכות שנלמדו ע"י הסברה וההיגיון, או ע"י שימוש באחת מן המידות ואף ניתן לחלוק עליהן, יתרה מזו, הם מבוססים על התורה שבכתב ונחשבים כדיני תורה. פירושים אלו נחקקים על פי רוב ובית דין יכול לבטל דברי בית דין אחר. (ראו גם כל ערך בנפרד).
דינים דרבנן	(1) גזירות (2) תקנות (ראו גזרות ותקנות) תקנות - דברים שתיקנו חכמים, ושאינן בהם לא תוספת ולא גירעון במצווה כלשהי, אלא לתועלת בני האדם או לתקנת החברה. דוגמה: תקנת פרזובול, כדי שאנשים לא יימנעו מלהלוות לזולת מחשש שמיתת החוב. גזרות - דינים שחכמים קבעו בכל דור ודור, כדי לעשות סייג שלא לעבור על איסורי תורה. דוגמה: איסור בשר עוף בחלב. מן התורה אסור רק איסור בשר בקר בחלב, וחכמים אסרו בשר עוף בחלב, כדי להרחיק את האדם מלאכול בשר בקר בחלב.
דרך הלימוד בתקופת הסופרים והתנאים	לימוד התורה ע"י הסופרים נעשה בדרך מדרשית. דהיינו, הסופרים קראו את הפסוקים ומתוך פירוש למדו הלכות. בדרך זו, מסרו לתלמידיהם את ההלכות שלמדו מרבניהם, בצמוד לטקסט הכתוב.
היקש	אחת המידות החשובות של המדרש. עיקרה לימוד מכך ששני דברים מצורפים יחד, אם שניהם באים בחלקיו של כתוב אחד, או ששני פסוקים צמודים זה לזה. היקש מפורסם הוא ההיקש בין דיני נישואין לדיני הגירושין (בהיקש, יש צורך בסמיכות הפסוקים בגזירה שווה אין צורך לסמיכות)
הלכה למשה מסיני	הלכה למשה מסיני - ההלכות שניתנו למשה בסיני, ושאינן להן קשר כלשהו לפסוק מסוים. דוגמה: שהתפילין יהיו מרובעים ושחורים וכן שהרצועות תהיינה שחורות.
המשנה והתוספתא	רבי יהודה הנשיא לא כלל בתוך ששת סדרי המשנה את כל החומר שהיה לפניו מבתי המדרש השונים. אותן הלכות שלא הוכנסו לתוך משנת רבי נקראות ברייתות (=משניות חיצוניות), חלק מהחומר השתמר בתלמודים וחלק בתוך קובץ הקרוי "תוספתא". התוספתא כשמה כן היא מהווה תוספת על דברי המשנה, היא מרחיבה ומפרטת ומביאה במקרים שונים את דעת התנא החולק על המשנה. התוספתא מסודרת בדומה למשנה ומחולקת לפי סדרים ומסכתות.
הראב"ד (פרשן לרמב"ם)	נולד בצרפת בשנת 1189, עיקר פרסומו בא לו מהשגותיו לספר ההלכות של הרי"ף והשגות על ספרו של הרמב"ם הי"ד החזקה. כלל מקובל בין מפרשי הרמב"ם שבכל מקום שהראב"ד לא השיג עליו, הרי הוא מסכים עמו.
הרי"ף- רבי יצחק אלפסי	הרי"ף נולד בשנת 1013 בעיר פאס, תלמידם של רב נסים ורב חננאל בן חושאל, בעיקר התפרסם בזכות ספרו "ספר ההלכות" כפי שהוזכר בספרו הולך הרי"ף בעקבות הגמרא הוא כותב את פסקיו על-פי סדר הגמרא, תוך כדי השמטת שקלא וטריא שאינה להלכה או נושאים שאינם נוהגים בזמן הזה. הסיבות לכתיבת הספר: הבאת פסק הלכה, הכנת קיצור דברי התלמוד בכדי להקל על לומדי הגמרא.
הרמ"א – מפה	רבי משה איסרליש חיבר את הספר "דרכי משה" על הטור בו הוא חולק על בית היוסף, וכאשר יצא השולחן ערוך חיבר הרמ"א את המפה בה הוא חולק על רבי יוסף ומביא פסקי הלכה כמנהגי חכמי אשכנז. ביקורתו של הרמ"א גרמה להתפשטות השולחן ערוך גם אצל קהילות אשכנז.
הרמב"ם	הרמב"ם נולד בשנת 1135 בקורדובה שבספרד, עלה לארץ ובגלל קשיים ירד למצרים והיה למנהיג הקהילה בקהיר, הוא חיבר מספר חיבורים ביניהם פירוש למשנה, מורה נבוכים וספר ההלכות "משנה תורה". הספר מחולק לפי נושאים, 14 חלקים ובשמו "היד החזקה". בספרו מביא הרמב"ם את פסק ההלכה ללא הוספת נימוק או המקור אשר עליו הסתמך. ספר המדע- המצוות שהם עיקר דת משה וצריך כל אדם לדעת אותם, כגון: יחוד השם. ספר אהבה – המצוות שם תדירות ונצטוונו לאהוב את ה' ולזכרו, כגון: ק"ש תפילה, ועוד. ספר זמנים- מצוות שהן בזמנים ידועים. כגון, שבת ומועדות ספר נשים – מצוות הקשורות בחיי אישות כגון קידושין, גירושין ועוד. ספר קדושה – מצוות של ביאות אסורות ומצוות של מאכלות אסורות ספר הפלאה – מצוות שיתחייב בהן מי שאסר עצמו כגון שבועות או נדרים ספר זרעים-מצוות הקשורות לזרע הארץ, תרומות מעשרות ועוד ספר עבודה- מצוות הקשורות לעבודת המקדש וקרבנות ציבור. ספר קרבנות - מצוות הקשורות בקרבנות יחיד ספר טהרה -מצוות שהם בטהרה ובטומאה ספר נזיקין - מצוות הקשורות לבין אדם לחברו, ויש בהם היזק ממון או בגוף. ספר קניין – מצוות מכירה וקניין, ספר משפטים – מצוות שבין אדם לחברו שאין בתחילתם נזק, ספר שופטים – מצוות המסורות לסנהדרין.

מובנה	ביאור
הרמב"ם – הפולמוס סביב ספרו	הרמב"ם מנמק את חיבור "משנה תורה" - בזמן הזה תקפו הצרות ואבדה חכמת חכמינו ובינת נבוננו נסתרה, והמקורות שהיו פעם כדברים מבוארים מתקשים בהם בימינו, הן בבבלי הן בירושלמי והן ביתר המקורות. לכן ראה צורך לחבר חיבור שיהיה מובן, ודרכו ניתן לעמוד על האיסור ועל המותר. ההתנגדות של הראב"ד נבעה מכך שהרמב"ם הכריע כדעה אחת על דעת עצמו, ולא תמיד ההכרעה של הרמב"ם מקובלת עליו. כמו כן נבעה ההתנגדות משום שהרמב"ם לא ציין מקורות ומי הוא בעל השמועה. הב"י הגן על הרמב"ם בטענה שכתב ספר ייחודי הכולל הלכות בצורה קצרה ותמציתית. אילו היה מציין מקורות ואת שם בעל השמועה, לא היה מחדש דבר. שהרי הרי"ף כבר חיבר ספר הלכה עם מקורות. על הטענה שהרמב"ם הכריע כדעה אחת, טוען הב"י - מי מונע מכל מי שירצה, לעיין במקורות התלמודיים ולהכריע אחרת אם ימצא ביסוס לדבריו.
התהוות המשנה	עיקר הלימוד היה בתחילה בעל פה, השנן בבית המדרש היה אומר את קובצי המשניות ששינן ואחר כך ערכו דיון בבית המדרש סביב אותה הלכה שנאמרה. אך היו גם קבצי משניות שנכתבו על ידי חכמים שונים, כך למדו בבתי המדרש על דורו של רבי יהודה הנשיא. כשראה רבי יהודה הנשיא כי עקב הגזרות הקשות והתלמידים שהתמעטו ומתוך חשש שתשתכח התורה, החליט להמשיך את פועלו של ר' עקיבא וללקט את כל הקבצים שנלמדו בבתי המדרש השונים ולאחדם לקובץ אחד אחד ומסודר לפי נושאים שילמד בכל מקום. רבי ערך וסידר את המשנה לפי נושאים ובמקרים מסוימים הוכנסו משניות, לא בגלל הקשר נושאי, אלא בעקבות מבנה או צורה שאיחדה בין המשניות. כמו למשל, במסכת מגילה "אין בין אלא". חיבור זה קרוי בפי כל ששה סדרי משנה.
ועשית על פי התורה מול לא תוסיף – הכוזרי	עלינו לשמוע לכל דברי השופט או הנביא שבאותו הדור. עניין לא תוסיף נאמר לגבי המוני העם, שלא יוסיפו על דעת עצמם הלכות ומצוות, אלא יש לשמוע רק אל הכהנים השופטים או הנביאים שבאותו דור.
חיי אדמת חכמת אדם	מחבר רבי אברהם דנציג. הספר הוא סיכום הלכות לשו"ע אורח חיים, אבל בנויים בחלוקה מקורית וחדשה. ופעמים יש שילוב הלכות מורה דעה ואורח חיים. הצורך בחיבור ספר זה בערבות טרדות הפרנסה, אדם לא יוכל להקדיש זמן רב ללימוד, לכן ספרו קצר וכך כל אדם יוכל בחודש לגמור את הספר וכך בשבת.
חלוקת המקרא לפרקים	הגמון נוצרי שחי במאה ה-13 חילק את התורה לפי פרקים. ע"כ אנו נתקלים מספר פעמים בעניין שאינו קשור לרצף הנושאי של הפרק, או עניין שנקטע באמצע וכדומה. גם אברבנל הציע חלוקה משלו של התורה, אך לבסוף נתקבלה החלוקה של אותו הגמון נוצרי.
טעמי המקרא	בתנ"כים ובחומשים המודפסים ומנוקדים על פי המסורה, בנוסף לניקוד מופיעים סימנים נוספים מעל ומתחת למילה, אלו הם טעמי המקרא. לטעמים אלו מספר תפקידים: 1. טעמים אלו מנחים את הקורא בתורה כיצד לקרוא את המילה בנעימה מסוימת. 2. טעמים אלו מראים לנו היכן ההטעמה בכל מילה. 3. הטעמים עוזרים לנו גם מבחינה תחבירית, ומציינים מתי ישנו הפסק בין מלים ומתי ישנו רצף.
כלל ופרט	כלל ופרט – מלמד על הפרט כלל ופרט אין בכלל אלא מה שבפרט כגון: יש להביא קרבן "מן הבהמה – כלל מן הבהמה ולא בעלי חיים אחרים הפרט מלמד אותנו מה צריך לעשות ולא להוסיף על הפרט פרטים אחרים.
כלל ופרט וכלל – אי אתה דן אלא כעין הפרט	כלל ופרט וכלל מלמד על כל הדומים לפרט הכתוב בדברים מציין: ונתתה הכסף בכל אשר תאוו נפשך – כלל בבקר ובצאן ביין ובשכר – פרט ובכל אשר תשאלך נפשך – כלל וכאן – אין אתה דן אלא כעין הפרט. הכוונה מה הפרט מפורש פרי מפרי וגדולי קרקע אף כל הנאכל בכסף של מעשר שני יהיה מפרי וגידולי קרקע (דין בהמות בכלל גידולי קרקע) מידה זו היא שילוב של כלל ופרט ומידה של פרט וכלל ולכן הוא מלמד על כמות ממוצעת בין שתי המידות הקודמות ואם כן "כלל ופרט וכלל מלמד על כל הדומים לפרט.
כסף משנה (פרשן לרמב"ם)	רבי יוסף קארו מחבר השולחן ערוך והבית יוסף. הספר כסף משנה עוסק בגילוי מקורות הרמב"ם ומיישב את השגות הראב"ד.
כתיב מלא וחסר	כשם שכל אות יש לה משמעות כך גם יש חשיבות לצורת הופעת המלים בתורה, יש מלים שמופיעות בכתיב מלא ויש המופיעות בכתיב חסר ועל השוני הנ"ל חז"ל דרשו ולמדו הלכות רבות.
כתיבת המשנה	רמב"ם – למה נכתבה המשנה רבי יהודה הנשיא ראה שהתלמידים מתמעטים, מלכות רומי מתחילה לשלוט בעולם ועמה גם גזרות נגד עם ישראל וחשש שמא תשתכח התורה, ערך חיבור אחיד כדי שבכל מקום בעולם יוכלו ללמוד ממנו.
כתיבת התורה	משה רבנו כתב את כל התורה הכוללת את עשרת הדברות, מצוות עשה ולא תעשה, וכן את כל הסיפורים מתחילת בריאת העולם. התורה נכתבה בגוף שלישי, אמנם יש מקומות בהם לכאורה ניתן לראות כי משה מדבר בגוף ראשון, כמו למשל, בפרשת ואתחנן שבספר דברים: "ואתפלל אל ד'", או "ואתחנן אל ד'", אך גם שם הדברים נכתבו כך כדי לספרם בלשון אומנם, כפי שמוזכר בתחילת החומש "ואלה הדברים אשר דבר משה אל כל ישראל".
כתיבת התורה בגוף שלישי	התורה קדמה לבריאת העולם והייתה כתובה על ידי הקב"ה, והקב"ה אמר למשה והוא כתב. ע"כ היא כתובה בגוף שלישי.

מובנה	ביאור
לא תסור	אסור לעבור ולנהוג בניגוד להוראת בית הדין הגדול שברושלים בכל עניין הקשור למצוות עשה ולא תעשה, גזרות ותקנות, וכן דברים שנלמדו ע"י המידות או מפי השמועה וכדומה. כל מי שעובר על דבריהם עובר על מצוות לא תעשה, אבל לא לוקה. שנאמר, "לא תסור מכל דבר אשר יגידו לך ימין ושמאל".
לא תסור והצורך בו לפי הרמב"ן	הרמב"ן טוען שכל אדם צריך להישמע לדברי חכמים גם אם נראים דבריהם כטעות בעיניך, עליך לשמוע ולעשות "ככל אשר יורוך". הסיבה לכך היא שהתורה ניתנה בכתב ואם כל אדם ייתן פרשנות משלו לתורה, יהיו מספר תורות. והיות ובית הדין קיבל במסורת את הפירוש וההלכה ממש רבינו לכן יש ללכת לפי דברי חכמים. יתרה מזו, רוח הקודש שורה על משרתי ה' וזאת כדי לשומרם מלטעות.
לחם משנה (פרשן לרמב"ם)	רבי אברהם די בוטן נולד בטורקיה 1545 פירש את הרמב"ם
לימוד תורה עד רבי יהודה הנשיא	לימוד התורה עד רבינו הקדוש. מדור לדור העבירו את המסורת והפירוש לתורה. והיכן שהייתה מחלוקת פסקו בית דין על פי רוב. עד ר' יהודה הנשיא ראש בית הדין או הנביא היה כותב את ההלכות ששמע מרבותיו בעל פה. -רבינו הקדוש ר' יהודה הנשיא ליקט את כל ההלכות, דברי החכמים ומחלוקתם מבתי המדרש השונים וסדרם לפי נושאים ועניינים.
מגדל עוז(פרשן לרמב"ם)	ר' שם טוב אבן גאון חי בספרד בתחילת המאה ה 14 תלמידו של הרשב"א. מטרת כתיבת הספר להגן על הרמב"ם מהשגותיו של הראב"ד.
מגיד משנה (פרשן לרמב"ם).	ר' וידאל די טולושא, חי בספרד במאה ה 14 חברו של הר"ן. מטרת כתיבת הספר - לבאר עניינים קשים ולציין מקורות לרמב"ם.
מדרשי הלכה	לימוד ההלכה בדרך מדרשית הייתה מצויה בתקופה התנאית בשני בתי מדרש עיקריים: I. בית מדרש של ר' עקיבא II. בית מדרש של ר' ישמעאל. ישנם הבדלים בדרך הלימוד המדרשית בשני בתי המדרש. שיטת ר' ישמעאל הייתה "דברה התורה בלשון בני אדם" ולכן אין ללמוד ולדרוש מכפילויות בתורה, "אין עונשין מן הדין", ויש ללמוד את ההלכות על פי "כלל פרט וכלל". לעומת זאת, שיטת ר' עקיבא הייתה שיש לדרוש כל מקום שמופיע בו כפילות, "עונשין מן הדין" ויש ללמוד הלכות על פי ריבוי ומיעוט. כל החומר שנלמד בבתי המדרש השונים לוקט בתוך קבצי מדרשים הקרויים מדרשי הלכה. ניתן לחלק את מדרשי ההלכה העיקריים המצויים בידינו כיום לפי בתי המדרש השונים: מבית מדרשו של ר' עקיבא יש לנו מספר מדרשים – על ספר שמות "מכילתא דרבי שמעון בר יוחאי", על ספר ויקרא "ספרא", על ספר במדבר "ספרי זוטא" ועל ספר דברים "ספרי דברים". מבית מדרשו של ר' ישמעאל יש לנו מספר מדרשים – על ספר שמות "מכילתא דר' ישמעאל", על ספר במדבר "ספרי במדבר" ועל ספר דברים "מדרש תנאים".
מונחים השכיחים בגמרא	אבעיא להו - נשאלה להם : פתיחה לשאלה של הלומדים לחכמים בבית. אגדה , אגדתא , - החלק הלא הלכתי שבגמרא איתמר - נאמר : פתיחה להבאת מחלוקת אמוראים. אמר מר – פתיחה לדברי אמורא: בעיא- שאלה: פתיחה לבעיה שנשאלה ע"י אמורא ברייתא – כל מקור תנאי שאינו נכלל במשנה שערך רבי יהודה הנשיא , מקורות אלו נקראות ברייתות הפתיחה הרגילה לפני הבאת ברייתא "תנו רבנן", תניא אידך. גופא-הגוף, לגופו של עניין : פתיחה למשנה או ברייתא או מימרא (שכבר הובא חלק ממנה וכעת היא מובאת כדי לשאת ולתת בה או להשלימה הלכה – קביעת הלכה לאחר מחלוקת לימא כתנאי = פתיחה לברייתא שיש בה מחלוקת תנאים והמקשן רוצה לזהות את דעות האמוראים . מתקיף ליה- מתקיף אותה מקשה על דבר מכוח ההיגיון מבלי להסתמך על ראיה. סוגיא – הלכה וכל המשא ומתן שבגמרא עליה. סיוע – חיזוק ההלכה לקיימה ולעשותה . פרכא – תשובה . צריכא - צריכים: המשנה צריכה ואינה מיותרת משום שיש בה חידוש. קושיה- שאלה ששואל יחיד איתיביה או רבים מיתיביה על הלכה ששמע בבית המדרש . ורמינהו- קושיה -הטל והשלך אותן: פתיחה לעימות בין שני מקורות סותרים. שינוי- תירוץ. שמעתא – שמועה: הלכה של אמורא . תא שמע -בוא ושמע : פתיחה להבאת הוכחה כסיוע או קושיה או פתרון. תוספתא- תוספת : הלכות שלא הוכנסו למשנה וכוונסו ע"י ר' חייא לתוספתא פתיחה לציטוט תוספתא היא תנא. תיקו – תשובה תעמוד הבעיה ללא פתרון. תיובתא-השבה, תשובה: סתירת דברי אמורא ע"י הבאת מקור תנאי הסותר. תנא- שנה : פתיחה לברייתא קצרה המבארת את המשנה תנן- למדנו במשנה : פתיחה למשנה להקשות ממנה או להסתייע בה. תניא – פתיחה לברייתא המתחלת בשמו של תנא.
מכלל שהוא צריך לפרט ומפרט שהוא צריך לכלל	במידה זו הכלל והפרט אינם באים להוסיף או לצמצם זה את זה, אלא לפרש זה את זה . במידה זו למדים מהפרט ומהכלל יחד.
מלאכת שלמה	א. פירוש מלאכת שלמה – זהו פירוש מקיף ומעולה על המשנה שנכתב ע"י ר' שלמה העדני.
מסורה	המסורה כשמה כן היא מהווה את המסורת שליוותה את עם ישראל מתקופת משה רבנו ועד ימינו, של העברת התורה מאב לבן ומדור לדור, תוך שמירה ודיוק בכתיבתה וקריאתה, עד כדי מסירת נפשנו על קדושתה. המסורה כוללת מס' תופעות.

מיונה	ביאור
מפרט וכלל	פרט וכלל מלמד על הכל פרט וכלל – הכלל מוסיף על הפרט ומרבה הכלל הכתוב בדברים מציין: "וכן תעשה לחמורו וכן תעשה לשמלתו" – פרט וכן תעשה לכל אבדת אחיך " – כלל. במידה זו נכתבו הפרטים כדי שלא נמעט מן הכלל.
משנה ברורה	חובר ע"י רבי ישראל מאיר הכהן מראדין המכונה "החפץ חיים" על שם ספרו על דיני לשון הרע. הספר הוא סיכום לשולחן ערוך אורח חיים הבנוי משלושה חלקים א: משנה ברורה – ברור מקורות ההלכה והטעמים של המצוות ותוספת מספרי הפוסקים בדורות האחרונים ב: ביאור הלכה – דיון מעמיק בהלכות שונות ג: שער הציון – מקורות לדינים, שהובאו לספר זה נתחברו פירושים כגון "באר היטב" חיבור הספר נובע משום שראה שלימוד השולחן ערוך בלי לימוד הוא כספר חתום ולא תמיד מובן. הסיבה השנייה – קשה לפסוק הלכה למעשה בכל דין מפני מחלוקות המובאות בפוסקים האחרונים ואין אדם יודע לפנות, והיום אדם נזקק לחפש בספרים נוספים כדי לידע את הדין שאינו מבורר בשו"ע.
משנה למלך (פרשן לרמב"ם)	ר' יהודה רוזאניס שימש ברבנות בקושטא נפטר 1727.
משניות קדומות	אלו משניות מתקופת הבית, סמוך להורבנו, ניתן לזהות משניות אלו לפי שמות תנאים מתקופה זו, וכן עדויות היסטוריות המצוינות במשנה. כמו למשל, תאור הבאת הביכורים למקדש, קריאת התורה בהקהל וכן ההלכות הדנות בעבודת בית המקדש. בזמן בית המקדש בתי הדין שפעלו הכריעו בעניינים שיש בהם מחלוקת, לכן ניתן לראות שבמשניות שמאותה תקופה לא רבו המחלוקות.
נ' הפוכה	בתשעה מקומות בתנ"ך אנו מוצאים נ' הפוכה. תפקידה לרמוז לנו שהקטע שהובא אינו ממוקם במקומו הנכון מבחינה נושאת.
נושאי כלים לשולחן ערוך	ספר מאירת עיניים – רבי יהושע פלק כץ מביא שגיאות שנפלו בשו"ע ומפשר בין דעת הרמ"א והש"ע. שפתי כהן – ש"ך, רבי שבתי כהן הוא משלים את ביאור הסמ"ע (ספר מאירת עיניים) ומבקר ומשיג על הש"ע ועל המקורות עליהם מסתמך הש"ע. טורי זהב – ט"ז – מגן דוד רבי דוד הלוי – פירוש לשולחן ערוך על ארבעת חלקיו. מגן אברהם – ספרו של רבי אברהם גומבינר. הספר הוא פירוש לשולחן ערוך על חלק אורח חיים ודרכו הוא למצוא פשרה בין פסקיו של רבי יוסף קארו והרמ"א. חלקת מחוקק ספרו של רבי משה לימא פירוש לש"ע לאבן העזר מיישב סתירות ודן במקורות שמביא הש"ע.
נצחיות התורה בקבלה – רס"ג	רס"ג טוען כי דברי התורה יישארו לתמיד ולא יתבטלו ולטענה זו, הוא מביא סימוכין מדברי התורה: (1) נאמר בתורה בעניין מס' המצוות "לדורותיכם" (2) בחומש דברים פרק ל"ג נאמר: "מורשה קהילת יעקב" (3) עם ישראל אינו אומה אלא כ"ש לו תורה.
נצחיות התורה ותפקיד הנביא – רמב"ם	הרמב"ם טען שהתורה נתנה לנו לעולמי עד ואין להוסיף או לשנות בה, אלא לקיימה ולשומרה. תפקיד הנביא הוא להנחיל בעם את התורה ולצוותם לנהוג על פיה. וכל נביא האומר כי יש להוסיף או לבטל חלק מדברי התורה לתמיד הינו נביא שקר ודינו מוות בחנק.
נקוד על אותיות	אנו מוצאים בחמשה עשר מקומות בתנ"ך ניקוד על אותיות או מילים. רשימה כוללת של כל המופעים ניתן למצוא במדרש ספרי.
סמכות בית הדין לבטל הלכה	לגבי ביטול הלכה של בית דין קודם יש להבחין בין סוגי ההלכות השונים: I. אם זו הלכה שנלמדה על ידי אחת מן המידות, לבית הדין יש סמכות לבטל את ההלכה. II. אם זו גזרה או תקנה בית הדין יכול לבטל רק אם הוא גדול מקודמו בחכמה ובמניין. III. אם זה סייג שאיסורו כבר התפשט בכל ישראל, אי אפשר לבטלו ולהתירו כלל.
סמכות בית הדין לגבי דין תורה	יש סמכות ביד בית דין לבטל מצוות עשה או לא תעשה וכל דברי תורה, אבל רק לפי שעה, באופן זמני בלבד, וזאת אם ראו חכמים שזהו צורך הציבור וכדי לחזק את התורה והדת פסקו כך.
סמכות נביא	נביא יכול לצוות לבטל מצוות "עשה" או להתיר לעושת מצוות "לא תעשה", לפי צורך השעה. וזאת לזמן מוגבל וזמני, למעט עבודה זרה שאם הנביא מצווה לעבוד עבודה זרה אסור להישמע לו. אבל בלימוד הלכה בעיון ובסברה הנביא נחשב ככל חכם אחר, ואין לו כוח לשנות או לחדש יותר מאשר לחכמים.
ערוך השולחן	רבי יחיאל הלוי כתב את ספרו במתכונת השו"ע באותה חלוקה לסימנים אך בהרחבה. נימוקו לחבור כי לאחר דורו של המרן שו"ע קמו פוסקים רבים ונתחברו חיבורים רבים ושוב אין אדם יודע כיצד לפסוק הלכה מרב הדעות. ולכן חיבר את ספרו בו מביא את דעת השו"ע והאחרונים החולקים עליו והכרעת הלכה.
פוסקים האחרונים – כללי	הפוסקים האחרונים מתחלקים לשלוש קבוצות: 1. ספר הנכתב כפירוש או דיון בדברי הטור והשו"ע 2. ספר הנכתב כשאלות ותשובות וסודרו השו"ת ע"פ סדר השו"ע 3. כתיבת ספר חדש הכולל את ההלכות כולן עומדים בפני עצמן ואין צורך ללמוד עם השו"ע או הטור.
פירוש משנה לרמב"ם	פירוש הרמב"ם לכל המשנה – פירוש זה נכתב ע"י ר' משה בן מימון לפני כ- 800 שנה.
פירושים מחודשים	בשונה מהפירושים הקודמים, הפירושים המחודשים אינם קבלה מסיני, אלא אלו הלכות שנלמדו ע"י הסברא וההיגיון, או ע"י שימוש באחת מן המידות, ואף ניתן לחלוק עליהן. יתרה מזו, הם מבוססים על התורה שבכתב

מיונה	ביאור
	ונחשבים כדיני תורה. פירושים אלו נחקקים על פי רוב ובית דין יכול לבטל דברי בית דין אחר.
פירושים מקובלים	אלו ההסברים לכל הדברים הסתומים בתורה, שמסר הקב"ה למשה בסיני. על פירושים אלו אין מחלוקת והם נלמדים מתוך אסמכתאות, ראיות או ע"י שימוש באחת מן המידות.
פסיקת הלכה מן המשנה	אין פוסקים הלכה ממשנה. אי אפשר ללמוד הלכה לדורות מהמשנה, היות ואין כולם יודעים את טעמי המשנה ויכולים לטעות. וכן יש פעמים שהמשנה מובאת על פי דעת יחיד, וההלכה אינה כמותו. יתרה מזו, גם במקום שרשום במשנה שההלכה כפלוני, אין לסמוך על כך, אלא יש לבדוק את הפסק בתלמוד.
פרשה פתוחה פרשה סתומה	תפקידן לחלק את התורה לפי תוכנה לעניינים שונים, כאשר פרשה פתוחה מרמזת לנו שהעניין שהוזכר לעיל קשור מבחינה נושאית לנאמר קודם לכן, ואילו פרשה סתומה מרמזת לנו שהעניין שהוזכר לעיל אינו קשור לנאמר קודם לכן, והוא נושא בפני עצמו. פרשה פתוחה מופיעה בחומשים בציון האות "פ" ואילו פרשה סתומה מופיעה בפרשה באות "ס".
פרשני המשנה – כללי	פירושים רבים נכתבו למשנה. העיקריים שביניהם היו: א. פירוש הרמב"ם לכל המשנה – פירוש זה נכתב ע"י ר' משה בן מימון לפני כ-800 שנה. ב. פירוש ר' עובדיה מברטנורא – פירוש זה נחשב לנפוץ ביותר והוא נכתב לפני 500 שנה. פירוש זה מסביר ומסכם את דברי המשנה תוך הבאת פסיקת ההלכה בגמרא. ר' עובדיה הסתמך בפירושו בעיקר על דברי רש"י בפירושו על המשנה שבתלמוד. ג. תוספות יום טוב – פירוש זה נכתב על ידי ר' יום טוב לפימן ה"ר לפני כ-350 שנה. פירוש זה נכתב במטרה להוסיף ולפרש את דברי הרע"ב ולדקדק בדברי המשנה. ד. פירוש מלאכת שלמה – זהו פירוש מקיף ומעולה על המשנה שנכתב ע"י ר' שלמה העדני. ה. פירוש תפארת ישראל – פירוש זה נכתב על ידי ר' ישראל ליפשיץ לפני 100 שנה. הפירוש בנוי על שני חלקים: חלק אחד הקרוי "יכין" כולל בתוכו את פרוש הפשט הבסיסי של המשנה, ואלו החלק השני הקרוי "בועז" כולל בתוכו פלפולים ודרשות על דברי המשנה. בסוף כל פרק הביא המחבר את פסקי ההלכה מהתלמוד.
קיצור שולחן ערוך	רבי שלמה גנצפריד ספר המסכם בצורה השווה לכל נפש. הספר קל ובהיר עיקר הספר הוא קיצור האורח חיים ומס' נושאים מחושן משפט. הספר אינו כולל את ההלכות התלויות בארץ.
קל וחומר	קל וחומר היא מידה הגיונית, ועל כן יש רשות לחכמים לדרוש מידה זו. מכאן אדם יכול לדון קל וחומר, ומאידך יכול חכם לדחות את הקל וחומר. קל וחומר: לומדים מעניין אחד קל, על עניין אחר חמור ממנו. או להיפך בדרך ההיגיון. לדוגמא: "ומה הדיוט שנגח של הדיוט חייב, אם נגח של הקדש לא כל שכן שחייב." (בבא קמא, ל"ז, ע"ב).
קרי כתיב	דרך הקריאה של המילה קרויה כתיב, ואת הצורה הכתובה אנו מכנים כתיב. בתורה יש 848 קרי וכתיב. מובא שהלכה למשה מסיני שהמילה תהא נכתבת כמו שהיא בתורה ונקרית בצורה אחרת.
רבי יהודה הנשיא	לאחר מספר שנים כאשר היחסים עם השלטון הרומי היו טובים החליט רבי יהודה הנשיא לקבץ את כל הנאמר בבתי המדרש השונים ובאמצעות כספו, חוכמתו והתמדתו ערך וחתם את המשנה. למרות כל הגזירות והגלות הצליחו גדולי הדורות לשמר את המסורת שבעל פה, ולאחר שנכתבה המשנה הוספו פרשנים סביבה וכך אט אט הצליחו להקים מרכזי תורה חדשים.
רבי עובדיה מברטנורא	א. פירוש ר' עובדיה מברטנורא – פירוש זה נחשב לנפוץ ביותר והוא נכתב לפני 500 שנה. פירוש זה מסביר ומסכם את דברי המשנה תוך הבאת פסיקת ההלכה בגמרא. ר' עובדיה הסתמך בפירושו בעיקר על דברי רש"י בפירושו על המשנה שבתלמוד.
רבינו אשר- הרא"ש	הרא"ש נולד בשנת 1250, תלמידו של המהר"ם מרונבבורג. היה ראש בית הדין בטולדו בספרד. ספרו הגדול – פסקי הרא"ש בדומה לספרו של הרי"ף ספר הלכות ע"פ סדר המסכתות הבבלי ונכללו רק הלכות הקשורות לזמן הרא"ש נולד בשנת 1250, תלמידו של המהר"ם מרונבבורג. היה ראש בית הדין בטולדו בספרד. ספרו הגדול – פסקי הרא"ש בדומה לספרו של הרי"ף ספר הלכות ע"פ סדר המסכתות הבבלי ונכללו רק הלכות הקשורות לזמן הזה. הרא"ש הביא בספרו את דעות חכמי אשכנז וספרד ופסק לפי הכרעתו בעניינים חלוקים מטרת כתיבת ספרו- ראה כי נתמעט לומדי התלמוד וחשש שיכשלו בדין ובהוראה אם יסתמכו רק על דברי הרמב"ם ללא בדיקת במקור בגמרא עליו הסתמך.
רדב"ז (פרשן לרמב"ם)	נולד בספרד ועלה לארץ ישראל בשנת 1513 התגורר בקהיר כ-40 שנה הקים ישיבה. בין תלמידיו, הרא"י. לסוף חזר לירושלים ומשם לצפת והיה בחברתו של יוסף קארו, נפטר בשנת 1574 מטרת חיבורו- להשלים את החלקים החסרים בפירושו של המגיד משנה.
רמזים וסודות בתורה	כל סודות התורה ודרושה נמצאים בתורה, חלק במפורש וחלק ברמזים, שניתן לפענחם ע"י גימטריות ודרשת כל אות ואות.
שולחן ערוך בית יוסף	רבי יוסף קארו בעל השולחן ערוך נולד בספרד 1488, עלה לא"י והתיישב בצפת. בית יוסף – פירוש לארבעה טורים והבאת המקורות להלכה מהגמרא והראשונים. בפסיקה ההלכתית של הבית יוסף, רבי יוסף קארו מסתמך על שלושת עמודי ההוראה והם: הרי"ף הרמב"ם והרא"ש ובכל מקום ששנים מסכימים לדעה אחת, פסק הלכה כמותם. ובמקום שאחד לא גילה דעתו והשנים חלוקים, הסתמך על דעת רב מהפוסקים הרמב"ם, רשב"א ורא"ש ועוד. לאחר שסיים רבי יוסף קארו את ספרו עשה קיצור לבית יוסף מבלי הזכרת מקורות, ונקרא השולחן ערוך ומאז הוא הספר המוסמך ביותר להוראת ההלכה הפסוקה.

מובנה	ביאור
שולחן ערוך הרב	רבי שניאור זלמן מלאדי- מחבר "שולחן ערוך הרב" הספר נכתב בהשראת רבו המגיד דב ממזריץ . מטרת הכתיבה : ספר שירויץ בו הקורא מבלי לחקור כל דין ולמעשה. הספר הוא סיכום של השו"ע.
שתי דרכים בלימוד	לימוד מתוך המקורות – הרי"ף הרא"ש . לימוד מתוך פסקי הלכה – רמב"ם – טור (ר' יעקב בן אשר)
תוכן התלמוד	התלמוד כולל 4 דברים עיקריים: 1. פירוש על המשנה 2. קביעת פסק ההלכה במחלוקת בספרות התנאים 3. הבאת חידושים ופולמוס, גזרות ותקנות 4. הבאת דרשות הקשורות לעניין הפרק.
תוספות – רבי יום טוב ליפמן	תוספות יום טוב – פירוש זה נכתב על ידי ר' יום טוב ליפמן הלר לפני כ- 350 שנה. פירוש זה נכתב במטרה להוסיף ולפרש את דברי הרע"ב ולדקדק בדברי המשנה.
תורה שבכתב לא מובנת בלי תורה שבע"פ – כוזר	הכוזרי טוען שללא התורה שבע"פ לא נוכל לקיים ולהבין את המצוות. כי דברי התורה סתומים ורק ע"י התושבע"פ נוכל להביןם. הוא מביא דוגמאות רבות הממחישות זאת ובכך רוצה להוכיח ולתקוף את חשיבת הקראים.
תושב"ע מבדילה בין ישראל לאומות	אם יכתבו את התורה שבעל פה ייפול גם בה ספק בהקשר להבנת דברי חכמים. לכן לא נכתבה התושבע"פ, בכדי שתהיה מסורת אחת אחידה. יתרה מזו, אם התושב"ע הייתה נכתבת היא לא הייתה יכולה להיות מתאימה לתקופות החדשות ולהתפתחויות הטכנולוגיות, לכן ניתנו העיקרים והכללים בעל פה ובכל תקופה ניתן יהיה להסתייע בהם לצורך פסיקת ההלכה. הקב"ה ידע שאומות העולם ישעבדו את עם ישראל, ואם התורה שבעל פה הייתה כתובה היו הגויים נוטלים אותה ומתיימרים לומר שהם קבלו אותה מהקב"ה והם העם הנבחר ולא עם ישראל, ע"כ התושבע"פ שפירושה ניתנו במסורה ממש היא זו שמבדילה בין עם ישראל לאומות.
תנא	תנא – פירוש מילולי: "לומד, שונה" תנא – חכם מתקופת התנאים.
תפארת ישראל	פירוש תפארת ישראל – פירוש זה נכתב על ידי ר' ישראל ליפשיץ לפני 100 שנה. הפירוש בנוי על שני חלקים: חלק אחד הקרוי "יכין" כולל בתוכו את פרוש הפשט הבסיסי של המשנה ואלו החלק השני הקרוי "בועז" כולל בתוכו פלפולים ודרשות על דברי המשנה. בסוף כל פרק הביא המחבר את פסקי ההלכה מהתלמוד.
תקופת האמוראים וזתימת התלמוד	לאחר חתימת המשנה הסתיימה תקופת התנאים והחלה תקופת האמוראים. תפקידם של האמוראים היה לפרש את המקורות התנאיים השונים. האמוראים נמנעו מלחלוק על המשנה ועסקו בפירושה, תרצו סתירות בין מקורות, פסקו הלכות חדשות, מנהגים, קבעו כללי פסיקה ואף עסקו באגדה. האמוראים פעלו בשני מרכזים עיקריים בבבל ובארץ ישראל, ניתן לעמוד על מספר הבדלים בין שני מרכזי הלימוד: בא"י השפה הייתה ארמית מזרחית, בתי המדרש העיקריים היו בצפורי, קיסריה, טבריה ולוד, המצב הכלכלי-חברתי היה קשה, מלכות רומי התחזקה וגרמה לקשיים רבים בקרב היהודים ובעקבות כך הספרות הא"י הייתה דלה מאוד. לעומת זאת בבבל השפה הייתה ארמית בבלי, בתי המדרש העיקריים היו סורא, נהרדעא, פומבדיתא, ונרש, והמצב הכלכלי-חברתי היה יחסית טוב. הפרסים שלטו בבבל ויחסם היה טוב ליהודים, ובעקבות כך יכול היה להתפתח המרכז היהודי מבחינה ספרותית-הלכתית. תמצית דברי האמוראים מצוייה בשני התלמודים: הבבלי והירושלמי. התלמוד הירושלמי נחתם במאה הרביעית, ואילו התלמוד הבבלי נחתם במאה החמישית, אך גם דברי החכמים מהדורות היותר מאוחרים הוכנסו לתלמוד הבבלי. גאוני בבל הפיצו את התלמוד הבבלי והוא הפך להיות ספר ההלכה המחייב בכל ישראל.
תקופת יבנה	לאחר חורבן בית המקדש בשנת 70 ע"י טיטוס גלתה הסנהדרין מירושלים ליבנה, ורבן יוחנן בן זכאי ותלמידיו הקימו ביבנה את המרכז הרוחני במקום בירושלים. אחד מתלמידיו הבולטים של רבן יוחנן בן זכאי היה ר' עקיבא שתרם רבות להתפתחות ההלכה.
תקנות גזירות	תקנות - דברים שתיקנו חכמים, ושאינן בהם לא תוספת ולא גירעון במצווה כלשהי, אלא לתועלת לבני אדם או לתקנת החברה. דוגמה: תקנת פרוזבול, כדי שאנשים לא יימנעו מלהלוות לזולת מחשש שמיטת החוב גזרות - דינים שחכמים קבעו בכל דור ודור, כדי לעשות סייג שלא לעבור על איסורי תורה. דוגמה: איסור בשר עוף בחלב. מן התורה אסור רק איסור בשר בקר בחלב, וחכמים אסרו בשר עוף בחלב, כדי להרחיק את האדם מלאכול בשר בקר בחלב.
שאלות שהופיעו בבגרויות	
- "כסף משנה".	"כסף-משנה" - חיבר ר' יוסף קארו. תוכן הפירוש: מציין את המקורות שעליהם ביסס הרמב"ם את ההלכה, מתרץ את השגות הראב"ד על הרמב"ם, ודן עם ה"מגיד-משנה" במקומות שבהם הוא חולק על הרמב"ם.
- "תקנות וגזרות":	תקנות הן דינים שתיקנו חכמים לצורך הנהגת החברה ולתועלת הקהילה, כגון תקנת פרוזבול, תקנה ללימוד הלכות חג בחג. גזרות הן דינים שהנהיגו חכמים כדי לעשות סייג שלא לעבור על איסורי תורה, כגון איסור בשר עוף בחלב, איסור מוקצה בשבת.
- בית יוסף -	פירוש לארבעה טורים והבאת המקורות להלכה מהגמרא והראשונים.
- הלכה למשה מסיני	הלכה למשה מסיני - הן ההלכות שאין להם קשר ישיר לפסוק כלשהו ואי אפשר להוציאן מן הכתוב באחת מדרכי הסברא או ב"ג מידות. דוגמה: התפילין צריכים להיות שחורים, מרובעים, תפירתם בגידים וכו'. שיעורין (כזית, כביצה) ביחס למצוות.

מובנה	ביאור
- התרומה של הגאונים לספרות התורנית.	תרומת הגאונים לספרות התורנית: השיבו תשובות לשאלות שנשלחו אליהם בכל העניינים: הלכה, אגדה, השקפה ומוסר ועוד, וכן בפירוש המקראות וסוגיות התלמוד. העלו על הכתב מסורות בנוסח התפילה, בקביעת הלוח היהודי וקידוש החודש.
- יצירות מן הספרות התורנית, בתקופות שונות.	א. (1) בית יוסף - ר' יוסף קארו, סוף תקופת הראשונים. (2) ספר המאור - הרמב"ם, חי בשנת 1135 - תקופת הראשונים. פירושים והשגות על הרי"ף. (3) ארבעה טורים - ר' יעקב בן הרא"ש, נולד בשנת 1220 - תקופת הראשונים. (4) בן איש חי - ר' יוסף חיים, חי בתקופת האחרונים. ב. (1) בית יוסף - פירוש מקיף על ארבעה טורים. (2) ספר המאור - פירוש מקיף על שישה סדרי משנה. (3) ארבעה טורים - ספר הלכה מקיף המחולק לארבעה טורים: אורח חיים, אבן העזר, יורה דעה, חושן משפט. (4) בן איש חי - דרשות והלכות הערוכות לפי פרשת השבוע.
- לבושים	רבי מרדכי יפה כתב את הספר. הספר בנוי עפ"י סדר השולחן ערוך. ההלכה ונימוקיה מובאת בדרך קצרה בדומה לשולחן ערוך. אך בספר מובאות כל הדעות והנימוקים (בניגוד לשו"ע). ההלכה בספר זה מבוססת על פסקי חכמי אשכנז ופולין (גם-כן בניגוד לשו"ע שפוסק לרוב כדעת הספרדים).
- משנה תורה לרמב"ם	. "משנה תורה" - מחולק ל"ד נושאים. בספר "קדושה" כלולים שני הנושאים: "איסורי ביאה" ו"מאכלות אסורים". הרמב"ם כלל שני נושאים אלו תחת השם "קדושה", כיוון שבשני עניינים אלו קידשנו הקב"ה והבדילנו מן האומות. בשניהם נאמר בתורה לשון הבדלה: "ואבדיל אתכם מן העמים", "אשר הבדלתי אתכם מן העמים".
- סוגי הלכה	(1) הלכה למשה מסיני - ההלכות שניתנו למשה בסיני, ושאינן להן קשר כלשהו לפסוק מסוים. דוגמה: שהתפילין יהיו מרובעים ושחורים וכן שהרצועות תהיינה שחורות. (2) גזרות - דינים שחכמים קבעו בכל דור ודור, כדי לעשות סייג שלא לעבור על איסורי תורה. דוגמה: איסור בשר עוף בחלב. מן התורה אסור רק איסור בשר בקר בחלב, וחכמים אסרו בשר עוף בחלב, כדי להרחיק את האדם מלאכול בשר בקר בחלב. (3) תקנות - דברים שתיקנו חכמים, ושאינן בהם לא תוספת ולא גירעון במצווה כלשהי, אלא לתועלת לבני אדם או לתקנת החברה. דוגמה: תקנת פרוזבול, כדי שאנשים לא יימנעו מלהלוות לזולת מחשש שמיטת החוב (4) אסמכתא - דין של חכמים שהסמיכו אותו על פסוק בתורה, אף-על-פי שאין-פסוק זה בא לדרשה זו, כדי לתת חיזוק לדבריהם או כדי שיזכרו דין זה בקלות יתר. דוגמה: חכמים קבעו שקטן שהגיע לחינוך חייב אביו להעלותו לרגל מדין מצוות חינוך. הם הסמיכו זאת לפסוק "יראה כל זכורך".
- ספרות תנאים	"אמר ר' יוחנן סתם מתניתין ר' מאיר, סתם תוספתא ר' נחמיה, סתם ספרא ר' יהודה, סתם ספרי ר' שמעון, וכולהו אליבא דר' עקיבא". ספרות התנאים שהוזכרו בקטע. מתניתין - משניות אותן ערך ר' יהודה הנשיא. תוספתא - קובצי משניות, כעין משנתו של ר' יהודה הנשיא, עם תוספת והשלמה לדברי המשנה. מכאן השם תוספתא. יש המייחסים את עריכתה לר' חייא. התוספתא ערוכה כסדר המשניות. ספרא - מדרש הלכה על ספר 'ויקרא', מדרש תנאים על סדר התורה, מכונה גם "תורת כהנים". מבית מדרשו של ר' עקיבא. ספרי - מדרש הלכה על הספרים 'במדבר' ו'דברים'. על ספר 'במדבר' מבית מדרשו של ר' ישמעאל, ועל ספר 'דברים' מבית מדרשם של ר' ישמעאל (על פרשת ראה) ור' עקיבא (מפרשת ראה).
- קבוצות חכמים:	(1) תנאים; (2) אנשי כנסת הגדולה; (3) זוגות. א. (1) אנשי כנסת הגדולה. (2) הזוגות. (3) תנאים. ב. (1) בתקופת "אנשי כנסת הגדולה" - שמעון הצדיק ותלמידו אנטיגנוס איש סוכו. (2) בתקופת הזוגות - הלל ושמיאי. (3) בתקופת התנאים - ר' יהודה הנשיא.
- רב אשי	כתב רמב"ם בהקדמה לסדר זרעים: "וראה בעצתו לעשות בדברי כל הבאים אחרי רבנו הקדוש כמו שעשה רבנו הקדוש בדברי כל הבאים אחרי משה רבנו". הכוונה ל רב אשי, ויצירה זו נקראת "תלמוד-בבלי".
- שולחן ערוך	תמצית ההלכות ללא הזכרת המקורות מהגמרא והראשונים.
- תורה שבע"פ	לפי שאי אפשר שתהיה תורת ה' שלמה, באופן שתספיק בכל הזמנים, לפי שהפרטים המתחדשים תמיד בענייני האנשים במשפטים, והדברים הנפעלים, הם רבים מאוד משיכללם סדר.
- תקופת הגאונים	א. - השיבו תשובות לשאלות שנשלחו אליהם בכל העניינים: הלכה, אגדה, השקפה ומוסר ועוד, וכן בפירוש המקראות וסוגיות התלמוד. - העלו על הכתב מסורות בנוסח התפילה, בקביעת הלוח היהודי וקידוש החודש. ב. "שאלות" - חיבר רב אחאי גאון. הספר עוסק בדרשות ובענייני הלכה ואגדה "הלכות גדולות" - חיבר ר' שמעון קיירא. הספר עוסק בענייני הלכה הנהוגים בזמן הזה, כולל קטעים מן התלמוד, ומסכם את החלק ההלכתי שבהם.
- תקופת יבנה	כתוב בתוספתא עדויות, א' א': "משנכנסו חכמים לכרם ביבנה אמרו: עתידה שעה שיהא אדם מבקש דבר מדברי תורה ואינו מוצא, מדברי סופרים ואינו מוצא... אמרו: נתחיל מהלל ומשמאי". התקופה היא תקופת יבנה. עם חורבן בית המקדש בידי טיטוס חדלה ירושלים לשמש מרכז לתורה, ועל כן חכמים ניסו לקיים את שלמות התורה על-ידי קיום אחדות האומה, שכן בגלל ריבוי מחלוקות יש חשש לשלמותה של התורה.
"משנה תורה" לרמב"ם:	"משנה תורה" - מחולק ל"ד נושאים. בספר "קדושה" כלולים שני הנושאים: "איסורי ביאה" ו"מאכלות אסורים". הרמב"ם כלל שני נושאים אלו תחת השם "קדושה", כיוון שבשני עניינים אלו קידשנו הקב"ה והבדילנו מן האומות. בשניהם נאמר בתורה לשון הבדלה: "ואבדיל אתכם מן העמים", "אשר הבדלתי אתכם מן העמים".

מובנה	ביאור
"ספרות תורנית" לאחר חתימת התלמוד. (דוגמאות)	(1) ר' עובדיה מברטנורה - חיבר פירוש שיטתי על כל שישה סדרי משנה. פירושו שייך ליצירה התורנית של "ספרות הפירושים והחידושים". (2) רבנו אשר בן יחיאל - הרא"ש, כתב את פסקי הרא"ש על מסכתות הש"ס. חיבורו שייך ליצירה התורנית "ספרות ההלכה והפסיקה". (3) ר' יחזקאל לנדא - הנודע ביהודה, חיבר ספר שאלות ותשובות "נודע ביהודה". הספר עוסק בבעיות הלכתיות שהתעוררו בתקופתו. חיבורו שייך לתחום הספרות התורנית של "שאלות ותשובות". כמו כן חיבר ספרי חידושים על מסכתות שונות, בשם "ציון לנפש חיה" (צל"ח), אך בעיקר נודע בספרי השאלות ותשובות.
בעל ההשגות	"בעל ההשגות" הוא הראב"ד - ר' אברהם בר דוד מפושקייא. והוא כתב השגות על ספר המאור לר"ה (על הרי"ף), והשגות על הספר משנה תורה לרמב"ם.
הספרות התורנית,	(1) בית יוסף - ר' יוסף קארו, חי בין השנים ה'לשנ"ב-נ"ה סוף תקופת הראשונים. (2) ספר המאור - הרמב"ם, חי בשנת 1135 - תקופת הראשונים (3) ארבעה טורים - ר' יעקב בן הרא"ש, נולד בשנת 1220 - תקופת הראשונים. (4) בן איש חי - ר' יוסף חיים, חי בתקופת האחרונים.
הרי"ף והרא"ש	הרי"ף סידר את פסקיו לפי סדר הגמרא והביא את עקרי המחלוקת והדעות שבגמרא ואת פסק ההלכה. ואילו הרמב"ם סידר את ההלכות לפי נושאים ולא לפי סדר הגמרא. הרא"ש הלך בדרכו של הרי"ף ואילו רבי יעקב בעל הטורים הלך בדרכו של הרמב"ם.
הרי"ף והרמב"ם	א. הרי"ף כתב את פסקיו על-פי סדר הגמרא, תוך כדי השמטת שקלא וטריא שאינה להלכה או נושאים שאינם נוהגים בזה"ז. הרמב"ם חיבר חיבור לפי נושאים, כעין חיבורו של רבי "המשנה", כן חיבורו של הרמב"ם "משנה תורה". הרמב"ם התייחס גם להלכות שאינן נוהגות בזה"ז.
נושאי כלים לרמב"ם	א. "כסף-משנה" - חיבר ר' יוסף קארו. תוכן הפירוש: מציין את המקורות שעליהם ביסס הרמב"ם את ההלכה, מתרץ את השגות הראב"ד על הרמב"ם, ודן עם ה"מגיד-משנה" במקומות שבהם הוא חולק על הרמב"ם. "הרדב"ז" - חיבר ר' דוד בן זמרה. תוכן הפירוש: למשלים את החלקים החסרים ב"משנה-תורה" שעליהם לא כתב.
ערוך השולחן ושולחן ערוך	א. מחבר הספר "ערוך השולחן" הוא: ר' יחיאל מיכל הלוי אפשטיין. ההבדלים בין הספרים הם שמחבר "ערוך השולחן": (1) כותב טעמים ונימוקים לדברי ה"שולחן ערוך". (2) מביא את הדעות השונות ומכריע ביניהן. (3) מיישב את דברי ה"שולחן ערוך" והרמב"ם מההשגות עליהם. (4) דן בהלכות חדשות שלא נכתבו ב"שולחן ערוך", כגון הלכות שלא נוהגות בזמן הזה. ב. ספר "ערוך השולחן העתיד" עוסק בהלכות שלא נוהגות בזמן הזה שבעל ה"שולחן ערוך" לא כתב עליהם כלל, כמו: (1) דיני פאה. (2) תרומות. (3) סנהדרין. (4) ממרים. (5) מלכים ועוד. הרמב"ם, בספרו "משנה תורה", עוסק גם הוא בהלכות שאינן נוהגות בזמן הזה.
תקופת אמוראים	א. (1) ר' יוחנן - חי בדור השני של אמוראי ארץ-ישראל, ועמד בראש ישיבת טבריה. (1) ר' אבהו - חי בדור השלישי של אמוראי ארץ-ישראל, עמד בראש ישיבת קיסריה. (2) רב - חי בדור הראשון לאמוראי בבבל, עמד בראש ישיבת סורא. (3) רבא - חי בדור הרביעי של אמוראי בבבל, עמד בראש ישיבת מחוזא. (4) רב אשי - חי בדור השישי לאמוראי בבבל, עמד בראש ישיבת מתא מחסיא. ב. ר' יוחנן - גדול אמוראי ארץ-ישראל. הניח את היסודות לעריכת התלמוד הירושלמי. ר' אבהו - היה דיין, ייצג את עם ישראל בפני הרומאים בקיסריה, שהייתה בירת השלטון הרומי. רב - רב ושמואל עיצבו את דרך הלימוד של התושבע"פ, בישיבות שבהן שימשו ראשי ישיבה. קיימו דיונים רבים בהבנת דברי המשנה, הביאו מקורות רבים מן הברייתות, כדי להגיע להבנת עומק של המשנה. בתלמוד מובאות מחלוקות רבות בין רב לשמואל, במחלוקות שבין רב לשמואל נקבע הכלל: "הלכה כרב באיסורי וכשמואל בדיני ממונות". רבא - מחלוקות רבות הובאו בש"ס בין אביי לרבא. המחלוקות שביניהם עסקו בבירורי ההלכות, ויש מאות רבות של בירורים כאלה ביניהם. השפעתם על התלמוד הבבלי הייתה כה גדולה, עד כדי כך שהמונח "הוויות דאביי ורבא" הפך לשם נרדף ללימוד הגמרא. רב אשי - גדול החכמים בדורו ומקורב לשלטון הפרסי. רב אשי ורבינא ערכו את התלמוד הבבלי.